

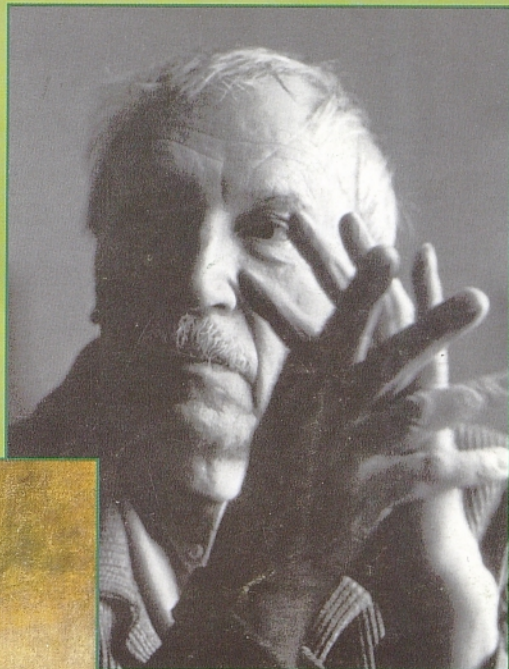
mladika

št. 5/6
julij 2005

€ 3,00

POSTE ITALIANE s.p.a. spedizione in a.p. - D.L. 353/2003 (conv. in L. 27/02/2004 n° 46) art. 1, comma 1, DCB Trieste - luglio 2005
ISSN 1124 - 657X • Poština plačana v gotovini - julij 2005

MUSIC

pisma *Dve šestdesetletnici
z napako***Prva napaka: govor na proslavi 60-letnice osvoboditve v Briščikih**

SSO se je ob 60-letnici odločil skupaj s SKGZ obeležiti spomin na konec druge svetovne vojne in zmage nad fašizmom, ki je na Primorskem povzročil nič koliko gorja in trpljenja. Program, ki je bil izveden tako v Ljudskem vrtu ob Kosovelovem kipu v središču mesta in ob sodelovanju pevcev, recitatorjev in govornika Borisa Pahorja, kakor v Briščikih z množično prisotnostjo pevcev in godbenikov, je izzvenel kot vzhičen krik slovenske samozvesti in ponosa. Velika udeležba ljudi na obeh prireditvah je to globoko čustvo potrdila.

Vendar pa so nekateri govorniški toni in poudarki v govoru v Briščikih med mnogimi prisotnimi vzbudili nevoljo in nelagodje. Zakaj?

Primorci smo se odločili s svojimi Tigrovc in drugimi narodnjaki za osvobodilni boj, še preden so se fašizmu organizirano uprli v osrednji Sloveniji. V tem boju smo bili enotni. Govor, ki vnaša na Primorsko ideološke partijske prvine iz osrednje Slovenije in iz medvojnih časov, ni sprejemljiv. Govoriti o beli gardi in kvizlingih v naših krajih, je žaljivo. Če pa kdo misli s tem označiti tiste, ki se niso strinjali z revolucionarnimi izbirami nekaterih posameznikov ali iz osrednje Slovenije kasneje uvoženimi ideološkimi opredelitvami, dela Primorcem krivico. Prav je, da je govornik citiral Kocbeka, a potem bi ga moral citirati v celoti, tudi tam, kjer je nad OF izrazil svoje veliko razočaranje, ker je bil po lastni izjavi od Komunistične partije Slovenije izigran.

Primorci v celoti sprejemamo narodnoosvobodilni boj, pri katerem smo sodelovali, a ne moremo sprejeti komunistične revolucije, ki se je tega boja polastila. Če tega ne znamo ločiti, odpiramo rane, ki nas po nepotrebnem razdvajajo.

dalje **SLIKI NA PLATNICI: Zoran Mušič (1909–2005) in njegova slika iz "Triptiha" (akril na platno, 1973).**

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Liljana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Sara Magliacane, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemač, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Andrej Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Ob 60-letnici ustanovitve slovenskih šol	1
Milan Jazbec: Potovanje ambasadorjevih sanj	2
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	7
Ingrid Lemut Vostra: Pesmi	8
M. Žitnik: Čarodejke (XXVII.)	9
Peter Merkù: Iz spominov na starše (XLIII.)	11
Ivo Jevnikar: Vosovec Štefan o tigrovcih in padalcih (III.)	13
Mitja Petaros: O bankovcih	18
Ciril Velkovrh: Kavčič Jožica in Kavčič Jože, Ko je leto na Polhograjskem skoz'	20
Milica Kacin-Wohinz: Elio Apih ...	21
Aleksander Furlan: Lesjena barka	23
Magda Jevnikar: Zoranu Mušiču v spomin	24
»Ne sme se več zgoditi«	25
Antena	27
Ocene:	
Knjige: Vlado Švara: S slovensko pesmijo skozi življenje (M. Cenda)	
Razstave: Razstava fotografij razpel in kapel v našem visokogorju (F. Novak)	38
Knjižnica Dušana Černeta (60) ...	40

Na platnicah:

Pisma; Listnica uprave; Za smeh in dobro voljo

Priloga: RAST 4 - 2005

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

urednistvo@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.o.
Reg. na sodišču v Trstu št.193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane 3,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; nakazati na poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Letna naročnina za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti), po letalski pošti 30,00 €.

Tisk: Graphart snc - Trst

Ob 60-letnici ustanovitve slovenskih šol

O šolstvu je bilo ob vsaki priložnosti začetka ali konca šolskega leta in drugih pomembnih obletnicah že toliko napisanega, da bi verjetno tvegala ponavljati stvari, ki so že vsem znane. Seveda pa je taka obletnica, kakršna je letošnja, sama po sebi izziv ali imperativ za razmislek in postavljanje hipotez za njen nadaljnji razvoj in obstoj. Ker pa po drugi strani sovpada s prireditvami in proslavami, ki jih je v teh dneh ob priložnosti praznovanja konca druge svetovne vojne kar precej, zado-biva dogodek posebno valenco.

Po uničujoči raznarodovalni politiki fašističnega režima in zloglasnem Gentilejevem zakonu je bila iniciativa zvezne vojaške uprave za nas Slovence, ki smo živeli izven Jugoslavije, darilo, ki ga je bilo treba sprejeti odprtih rok in izkoristiti to, kar je bilo v omenjenem trenutku ponujeno. Zamisel, da se slovenski skupnosti tostran meje omogoči ponovna šolska dejavnost, je bila sicer za marsikoga, ki mu je bila anglo-ameriška prisotnost v naših krajih sinonim za propagandiranje zahodnoevropske zavezniške politike, sporna in zato neustrezna ali neprimerna, vsekakor pa v nobenem primeru vredna bojkota. Danes, ko Slovenci kljub slabemu zaščitnemu zakonu, ki se je izvil v породnih krčih po štiridesetletnem moledovanju pri italijanski vladi, zaman pričakujemo od Italije njegovo izvajanje, navajeni na že osupljivo počasnost oblasti pri udejanjanju svojih obveznosti, lahko mirno trdimo, da je bilo takrat sodelovanje pri ZVU-ju pametno dejanje.

Vsekakor pa ni moj namen pogrevati starih in že tolikokrat premletih zadev, saj so stališča itak osvojena in nihče ne odstopa od svojega prepričanja. Tu gre predvsem za pomen in vlogo, ki jo ima naša šola v naši skupnosti. Da je njena vloga neizmerna in neprecenljiva, o tem ne dvomimo, čeprav se ji večkrat nalagajo vloge, dolžnosti, kompetence, ki ji ne pritičejo ali vsaj ne v celoti. Večkrat nanjo zvrčamo odgovornosti, ki jih druge ustanove ne prevzemajo nase, celo starši, ki so v svojem poslanstvu odpovedali ali ga celo zatajili, radi postavljajo šolo na zatožno klop, češ, šola je vsega kriva, šola naj popravi zamujeno ali uredi, kar je bilo narobe storjenega. Šola je tudi vzgojna ustanova, vendar ne samo to; res pa je, da prevzema v Italiji javna šola nase čedalje večje socialne funkcije, tudi take, ki jih včasih ni imela. Včasih je posredovala predvsem znanje, danes mora mladega izobražujočega usposabljalati predvsem za življenje. Šestdeset plodnih šolskih let, v katerih se je naša šola razvijala, posodabljala, usposabljala, vzgajala, nenehno trudila za uveljavitev naših pravic in pristojnosti, niso ravno malenkost. Samo pomislimo, koliko generacij je naša šola "poslala" v svet, in to na stotine in stotine takih, ki so nam v ponos in zadoščenje, ki so dokaz, da ni bil ves trud zaman. Pa saj nam ni treba tega niti posebno poudarjati, uspehi naše šole so vsem na očeh, še posebno te dni, ko beremo o uspehih naših dijakov. Lahko smo ponosni na našo šolo, na naš učni kader, pa tudi za nikomer ne zaostajamo, kot nas skušajo prepričati nekateri, ki jim je naša ustanova trn v peti ali pa na tak način opravičujejo svoje zmotno prepričanje. Šola je naše bogastvo, ohranimo jo čvrsto, plodno, aktivno in narodno zavedno.

Vse najboljše za rojstni dan!

A. P.

Milan Jazbec

Potovanje ambasadorjevih sanj

Tretja nagrada za prozo na literarnem natečaju revije Mladika za leto 2004

“Ne vem več natančno, kako je to takrat izgledalo,” sem dejal, “ampak z današnje perspektive je vse skupaj moralo biti tako in ni šlo drugače.

Zajel nas je val navdušenja in komaj da se je kdo še zmogel in uspel začuditi. Nova država, nova diplomacija, ljudje brez izkušenj ali pa vsaj brez kakšnih zavidljivih, vsaj večina. In zato so v diplomacijo prihajali novi in novi obrazi. Kako pa tudi ne bi, saj jih je kar čez noč začelo primanjkovati, ljudi, diplomatov. To delo je z neodvisnostjo postalo privlačno, in vedno več jih je prihajalo v to službo. Z njimi pa tudi navade in razvade, ki se jih je bilo treba odvaditi - in navzeti novih, diplomatskih. To pa ni bilo vedno in povsod lahko in enostavno. Nastajale so zanimive in tudi zoprne situacije.”

Jože me je gledal in se smejal.

“Govoriš kot kakšen raztrgan dohtar,” mi je dejal in poslušal dalje. Jaz pa sem, vzpodbujen, modroval naprej.

“Toda obenem so se na ta način, z ukvarjanjem z diplomacijo, vsi ti ljudje še na dodaten način razgalili v svojih osebnih karakteristikah in njihovi medsebojni odnosi so se v vsej svoji zapletenosti in protislovnosti pokazali skozi dodatno, za nas novo luč. In le redki so v skušnji in preizkušnji, a tudi skušnjavi, uspeli obdržati svoj pravi, dostikrat skriti jaz in kljub temu uspevati v tej službi, ki praviloma ni lahka.”

“Daj, spij še malo, lažje ti bo šlo in grla ne boš imel suhega.”

Res sem nagnil vrček in prijalo mi je. Odnehal pa nisem, s predavanjem namreč.

“Diplomacija je polna spletk in intrig, pravijo, prerivanja in prehitevanja po desni, medtem ko pa so načelnosti, trajne zveze in prijateljstva v njej obstojna, kot je trajna sipina peska v reki, ki kdo ve zaradi česa, kar čez noč prestopi bregove. Toda bog ve, ali ni tako tudi v drugih službah. Človeka, navaženega takih preobratov, to bega, zanj je to nekaj neprijetnega, a s tem mora računati in živeti, če hoče biti diplomat. Temu se mora prilagoditi, če hoče biti uspešen, hkrati pa ne izgubiti sebe in svojih.”

Hotel sem še dodati, da je treba to, kolikor je le mogoče, skriti, prikriti, kajti v tej kaotičnosti lahko človek obstane in preživi samo, če je na kak način zastrt: ko si na očeh vseh, se začno spotikati obte in težko zdržiš. Hotel, a je bilo že tako preveč takega govorjenja.

Zazrl sem se v vrček piva, v svetlo, upapolno tekočino: iz globin so vreli navzgor mehurčki, pena je plula na površje, vrele v bel kolobar, okusen in dišeč, in se nato pogrezala vase. S kazalcem leve roke sem podrsnil po rosnem ročaju, medtem ko je veter prinesel mimo nekaj plataninih listov, ne vem, od kod so se vzeli tako zgodaj. Spila sva vsak še en vrček in nato odšla.

Oni dan pa je bila z nama Neja, radovedna, kot so vse deklince in vsi fantje njene starosti.

“Stric, zakaj pa sta vidva z Jožetom ambasadorja?”

Nasmejal sem se otroški radovednosti, iskrivi in še naivni, a malo tudi že nagajivi. Kako je odkrita, direktna in nenarejena. Prav rad jo imam, gospodično.

Jože ima nečakinjo, deset let bo v začetku oktobra, in včasih gre z nama na sprehod. Takrat se tudi ustavimo Pri mokrem Emoncu in Neja si naroči čokoladni sladoled z limoninim prelivom in kokto, midva pa se iz previdnosti in zaradi ljubelega miru, mojega in Jožetovega, zadovoljiva vsak z enim pivom; malim. Neja nama nato kar v pivo zlije vsake-mu po četrt kokte, da se zadeva premeša in čudno počrni, sama pa spiže preostalo polovico.

Nato sedimo, klepetamo in modrujemo. Vsi trije. Neja pa vmes riše - karkoli, kakorkoli že; včasih na papir, včasih v kapljo razlitega piva, včasih pa kar v zrak. Ko bo velika, bo zagotovo umetnica.

“No, mi bosta povedala ali ne?”

“Kaj, Neja, naj ti poveva?”

“Ja, zakaj sta ambasadorja.”

“Hja, veš, to pride z leti. Kar postaneš, enkrat, ko si dovolj star in ko nimaš več šefa. Ko si prestar, da bi še imel šefa. Potem ti postaneš šef in se ti reče ambasador.”

Ni kazalo, da bi verjela moji razlagi. Ali pa je razmišljala naprej. No, ni bilo treba kaj prida čakati na nadaljevanje zaslišanja. Zazdelo se mi je, kot da sem spet v parlamentu, pred zunanjepolitičnim odborom.

“Zakaj pa nista postala ambasadorja že prej, ko sta bila mlada? Ali ni boljše biti šef, ko si še mlad? Zakaj je treba čakati, da se najprej postaraš in da šele potem postaneš šef? Pa še ambasador povrhu.”

Razmišljala je, seveda.

Presneto, kako je razmišljala. In kaj naj ji človek reče, odvrne, kako neki ji je to mogoče razložiti?

“Veš, ne moreš kar sam od sebe postati šef. O tem odločajo drugi šefi, ti se pa lahko strinjaš ali pa tudi ne. Seveda pa je boljše, da se strinjaš. Drugače lahko traja zelo dolgo, preden sploh postaneš šef. Vsem pa to itak ne uspe.”

“Ja, ampak zakaj pa je potem treba biti še ambasador?”

Risala sva naprej, kajti odgovorov je zmanjkalo. Na srečo pa se je zadovoljila z mojo pomočjo pri čaranju. Ona je bila šefica, jaz pa ubogljiv pomočnik. Kot je bilo tudi takrat v Lizboni. Morda si je pa res mislila, da je ambasadorica. Moram jo vprašati naslednjič, ko se vidiva.

Pozneje, zvečer, ko je bila Neja že doma, sva zavela še na eno rundo. Jože si te dni ureja upokožitev, jaz pa jo že slabo leto poskušam uživati. Vmes pa premlevava stare zgodbe in modrujeva. In vsekakor imava o čem.

“Kako pa kaj tajnica?”

“Tajnica?”

“No, ja, bivša; saj veš. Kje je že bilo, ne morem se spomniti - v Bruslju, ne, v - “

“V Ženevi. To je bilo moje prvo ambadorsko mesto; tisti čas si bil ti v Bratislavi. Ja, kar mlada sva bila za ambasadorja, kajne?”

Če se samo spomni, kako mi je kolegica, no, šefica, v Lizboni, malo pred tem učeno razlagala in solila pamet, da ambasadorji so vsi stari. Prismodarija, daj no. Čudno, da se že ne rodijo stari. Pa saj jih je tudi ona takrat imela že čez petdeset, ko je na račun države študirala popotovanja Vasca da Game. Kaj potem ne bi še sama tako mislila.

Tajnica, praviš.”

Vzdihnil sem in se zazrl v daljo.

“Dolgo je že tega in seveda smo bili mladi, kako-pak. No, sploh ne rečem, da mi ni bilo prijetno. Ženeva je v bistvu majhno mesto, nekaj takega kot naša prestolnica. Toda vsi se znajo dobro pretvarjati, da je strašno pomembno in da se vedno kaj dogaja. In če se obnašaš temu primerno, se lahko imaš

zelo lepo. In čez čas še ugotoviš, da je mesto resnično pomembno in da to svojo odliko navzven dobro prikriva. Se pravi, tam se imaš lahko lepo.”

“In ti si se imel.”

“Ja, res. Verjetno sem zato pozneje tudi dobil Kairo; za kazen.”

Spomini so kar vreli; moj Bog, koliko jih je bilo, kar naenkrat.

“Ko bi ti vedel, kako perfektno je govorila francosko. No, tudi nemško. Pa saj veš, poznal si jo prej kot jaz. Njej se moram zahvaliti, da znam ta jezik. Vedno sva se menila po francosko: govorila, pela, šepetala, vriskala... Tudi ko nama je bilo najlepše, je bilo to po francosko. Neverjetno, komaj še verjamem, da je bilo kaj takega sploh mogoče. Ja, prijatelj moj, življenje je čudno, čudno, a lepo.”

Nagnil sem vrček piva, skoraj prazen je že bil, in primaknil rahlo odprta usta. Toda samo šepet sem še zmogel, komaj slišen šepet, roka pa je ostala nekje v zraku...

“Nikoli ne bom pozabil. Nikoli je ne bom pozabil.”

Vedno je bila v belem perilu, belem kot sneg. In vedno je dišala po kamilicah - opojno dišečih, nežnih, nepozabnih. Valujoče kamilice sredi travnika: srebrnina rosa trave. Kot pravi, pravcati privid. Nor sem bil na tisto njeno belino. Ona pa se mi je samo prešerno smejala in ko je bila najbolj razpoložena, me je dražila - po francosko, seveda -, bela barva da je sterilna. Kakšen paradoks! Ko bi le vse bilo tako sterilno, kot je bila takrat tista njena neizmerna himalajska belina...”

Ne vem, kdaj je roka ostala prazna v zraku in kdaj je vrček pristal nazaj na mizi. Le priprta usta so bila suha, šepet je onemel, nenadoma mi je bilo vse odveč. Vstal sem in stopil do Ljubljane. Naslonil sem se na ograjo in se zazrl v vodo, v zabrisano senco tam spodaj in čakal, čakal. Valovi so hiteli mimo in ko je minila večnost, se je iz zelene globine vzpel prisluh.

“Njen oče je bil Poljanec, trden kot skala, mati, tudi Slovenka, pa plemiškega porekla, Liechtensteinka. Tako je živela najprej v Bernu, nato pa se preselila v Ženevo. Poliglotka in zgodovinarica. Dobra je bila kot kruh in molčati je znala kot grob. Zato je tudi cenila zaupanje: nihče mi še nikoli ni tako zaupal kot ona, nihče.”

“In ti?”

“Jaz? Z menoj bo šlo, vse; pod rušo.”

Težko sem vzdihnil.

“Lahko tudi še nocoj, mi je čisto vseeno.”

Ne vem, kdaj je Jože pristopil k ograji in kdaj se

je hladen vrč, poln svežega piva, znašel v moji roki. Vem le, da je bil v dolgih, dolgih požirkih, ki so si sledili brez presledka, prazen, preden sem spet odprl oči in se vrnil v stvarnost. Privezal mi je voljo do življenja, Jože, ravno ob pravem, kritičnem trenutku, in znašla sva se spet nazaj sede za ono mizo.

“Vsi smo takrat govorili samo o tebi. Kako ti je le uspelo priti do generalnega sekretarja, saj se še vedelo ni, da je tam. In urediti potem tisto srečanje na Bledu. Vsi so ti zavidali, vem, kot bi bilo včeraj, jih še vidim, kar zeleni so bili.”

“Njen ded po mamini strani je imel nečaka v kabinetu generalnega. Šlo je kot po maslu, seveda. Preveč, pravzaprav. Vse je bilo urejeno, še preden je prišla depeša z navodilom, da naj previdno poskusim preveriti možnosti za tako srečanje. Doma so komaj uspeli reagirati in urediti organizacijo ter zadevo varnostno pokriti.

Uspeh je bil popoln. Predsednik si je zagotovil ponovno izvolitev, minister pa je iz sence, ostal je povsem v ozadju, kaj mu jaz morem, poslal depešo, kratko in jedrnato: Kršitev pravil, ukrepanje brez inštrukcije. Takojšnja premestitev v Kairo.”

“Ja, spomnim se. Zeleni so postali rdeči od privoščljivosti. A nesel si jih pa le.”

“Hja, menda. No, saj bi slej ko prej moral zapustiti Ženevo. Mandat bi se mi iztekel naslednjo pomlad. Ampak takole, čez noč, kot strela z jasnega, brez pravega časa za pogovor, za dogovor in načrt, za slovo. Ne, ne...”

Jasno, spakiral sem dva največja kovčka, komaj, da sta bila polna, in odšel. Odšel.”

SLOVENSKA PROSVETA
in ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE
razpisujeta

XXXI. TEKMOVANJE
ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2005. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov: SLOVENSKA PROSVETA, ul. Donizetti 3, Trst, tel. 040 370846 ali pa ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, v.le XX Settembre 85, Gorica, tel. 0481 538128.

“In ti ni nič žal?”

Če ga ne bi tako dobro poznal, Jožeta, bi bil prepričan, da se šali. Pa saj me on tudi ne bi vprašal, če me ne bi tako dobro poznal. Jaz pa bi najraje skočil v to belo, lepljivo peno in se utopil v njej.

“Hudo mi je, še danes. Hudo, da je kaj.”

Naredil sem globok požirek hladnega, domačega piva, čeprav spet nisem ravno tako izbircen, ko gre za to reč. Da je le hladno in da ga ni malo, to slednje ne bi bilo ravno dobro. Naredim torej še naslednji požirek in poskušam ne misliti na nič. A mi ne uspeva: peto pivo, menda, malo je bilo in zagledam odsev svojega obraza na rosni površini hladnega kozarca, komaj da je šel ves obraz nanjo: oči, lica, ustnice, niti ne preveč postarane poteze in, seveda, gube. In globoko v očeh nasmeh, ki se ga nikjer drugje ni videlo, ga ni bilo moč zaznati. Nato, ko sem to ugledal, sem se sprostil in nasmejal, tako da je bilo nasmeh videti tudi na obrazu. O, sem pomislil, kolikokrat sem to treniral, kot mlad diplomat, kot zaljubljenec srednjih let, kot naivnež zrelih let, ko je bilo treba tako velikokrat skrivati pravo razpoloženje za brezbarvno masko vsakdanjosti. V tej službi dostikrat ni bilo zdravo kazati čustev, pa tudi zasebnega veselja ne, kdo ve, kdo vse te je opazoval, snemal po hodnikih in pisarnah, tudi toaletah, ko si stal pred ogledalom in si čistil zobe, in tako sem se navadil, da sem, ko sem bil zadovoljen, vesel, celo srečen, in če že ravno nisem bil na planem, na travniku ali v gozdu, v parku, na sprehodu, da sem se smejal samo v očeh in z očmi, nikoli z ustnicami, in še to v očeh, da sem bil sposoben to razvozlati, prepoznati le jaz sam. Vse moje najbolj srečne trenutke sem skril za brezizrazno masko, smeh dal v oči in tam je ostal do dandanašnjih dni, kot mi ga kaže tale šegava in vegasta rosa na tem kozarcu piva.

Po dobrem tednu dni sva se zopet znašla Pri mokrem Emoncu. Kar dolgo naju ni bilo videti. Natarica Metka je prinesla standardno količino osvežujoče pijače in sinjemodne, globoke oči, v katerih bi lahko prebil vsaj poldrugo noč, so se ji svetile. Skoraj da bi si domišljjal, da naju je pogrešala.

Brž spijsa, kajti čakava, da se nama kmalu pridruži Jožetova nečakinja.

“Stric, zakaj si pa danes tako žalosten? A ti dam še malo kokte?”

“Ne vem, Neja, ne vem. Sit sem že pomalem vsega. Najraje bi kar kam odšel, kam daleč...”

“Joj, stric, a me vzameš s seboj, ali grem lahko zraven? Jože, pusti me, šla bi s stricem!”

“Ah, Neja, kje neki; pa saj tudi nikamor ne bo šel, boš že videla.”

Iskrice v njenih očeh, ki so malo prej hipoma vzplamtele, so se utrnile. Postala je žalostna. Še bolj kot jaz.

“A res ne boš šel, pa si pravkar rekel, da boš. Zakaj si se pa tako hitro premislil?”

Nič ji ne odgovorim, ampak molčim. Nato sva se tolažila, zlivala pivo in kokto po mizi ter risala čečkarije in sanjarila. Vsak svoje čudne sanje, jaz moje, že stokrat preplete in dosti izpete, Neja svoje kipeče, brhke in neustavljive. Jože pa se je križal ob takem bogokletstvu, ki sva ga počenjala s pijačo. Ampak nama je obema, Neji in meni, le odleglo. Vsaj na videz.

Pomislím, ko se ob odhodu ozrem še enkrat nazaj na mizo in od daleč pogledam na razlito risalno ploskev, kjer sva z mlado umetnico ustvarjala: sanje so packe. Če ne zgorijo, jih pa sonce posuši.

“A veš, da sva se potem le še videla?”

“Videla? S kom?”

“S tajnico. Iz Ženeve.”

“Res?”

Jože je pravi prijatelj in gospod. Kot je bila tudi tajnica dama. Prava dama.

Nikoli ne sili v človeka z direktnimi vprašanji. Če ga kaj zanima, vpraša, prijazno, lepo, tako da se ti zlahka zazdi, kot da je vprašal samo zaradi pogovora, kar tako, ne pa da bi na vsak način želel še odgovor. Pa ne, da ne bi znal biti tudi zvit. Kje pa, včasih ti takšno pripelje, da ne veš, kje jo je vzel. Ampak vedno ve, s kom se pogovarja, in vedno ve, kako se je s kom treba pogovarjati; kako kdo zasluži, da se z njim pogovarjaš.

In ravno to vse je prijateljstvo: odgovoriš mu, poveš mu, ker je normalno, nevsiljivo načel temo. Nevsiljivo, tako da te ne postavi v situacijo, ko bi moral odgovoriti za vsako ceno. Vprašanje postavi tako, da ti tudi ni treba odgovoriti, če že ravno nočeš, in ti zaradi tega ni treba biti v očitni zadregi. Pa tudi veš, da ti ne bo treba kdaj biti v zadregi zato, ker bi kaj zaupnega povedal brž naprej.

“No, pa saj je bila tajnica samo zato, ker takrat še ni bilo možnosti, da bi jo zaposlili kot diplomatko. Itak je več kot izpolnjevala vse pogoje. A mislim, da ji tudi tista varianta ni bila nič odveč. Poznala je vse ženevske kroge, njo so tudi poznali in uredila je vse, kar je bilo potrebno; hitro, zanesljivo in še delovalo je.”

Z mislijo sem segel nazaj, v omotičen spomin.

“Bil sem na Dunaju, kakšnih 15 let pozneje. Tisto zgodnje poletje, mandat se mi je iztekal konec leta, v začetku zime, je imela jedrska agencija, pri kateri sem bil tudi akreditiran, posebno konferenco v Pe-

kingu. Našo delegacijo je vodil predsednik in seveda sem bil zraven. No, pa saj bi tudi drugače bil. Trajalo je pet nadvse napornih dni. Spal sem po tri ure na noč, nič več. Ko je delegacija odpotovala, zjutraj je bilo, sem legel nazaj v posteljo in se zbudil šele pozno popoldan. Neverjetno, kako sem bil utrujen.”

Požirek za požirkom, samo to še človeka drži pokonci, ko je svoboden. Kajti svoboda pomeni osamelost in grenkobo. In veliko svobode pomeni veliko obojega.

“Potem sem odšel na sprehod in čez čas zavil v Cafe Wien na srečanje z zrezkom, dobrim in domačim, pospremljenim z jabolčnim zavitkom in na zmenek s Straussom in z njegovimi igrivimi takti. Bilo je polno, gruča turistov, nemško so govorili - kakopak - in jo zagledam: šok, si lahko misliš, sredi Pekinga. Nemogoče: sedela je tam, na mizici je imela krožnik s saherjevo torto in gledala je skozi šipo na ulico. Ni me videla, kajti lokal je na vogalu, tako da ima dva vhoda, jaz sem prišel iz druge smeri. Kot vkopan sem obstal in jo gledal, gledal in gledal. Bila je prava. Resnično.

Potem pa natakark vame, želite, gospod. Jaz pa, brez diha, brez glasu, komaj sem izdaval, da bi rad kam sedel, kamorkoli že. Komaj sem izrekel te besede, a izgleda dosti naglas, že se je obrnila, kot se človek obrne ob glasu, kateremkoli. Človek, ki sam sedi za mizo, in tisti trenutek še ne ve, kaj bi s sabo, vanj pa pljuska hrup pa glasovi, žvenket kavarniškega utripa, pomešan z vrvežem ulice, kar je v Pekingu sploh nekaj posebnega. Ali pa kot se obrne človek, ki sliši šifro, dogovorjeno ali pa samo nehoteno, naključno šifro, razumeš?”

Jože je molčal in poslušal.

Kaj pa bi, jasno. Seveda je razumel. Ne vem, ali sem mu bolj hvaležen za njegov razumevajoč molk ali za njegova taktna vprašanja ali za njegovo pivo, ne vem.

“Jasno, da me je prepoznala.

Kdo pa nas ne spozna, diplomatov dolgočasnih in zadržanih, vedno s kravato in suknjičem, kratko pristriženih, sploh pa še z očali.”

Potopil sem se v omotico in zleknjene misli so plule samosvoje; sploh me niso potrebovale.

“Izginila je tedaj tista kavarna, izginil je Dunaj in tudi Strauss, izginil je zgodnjepoletni pozni popoldan, vesolje se je razširilo na dvojce parov oči in skrčilo na spomin, ki je oživel, kot da ne bi nikoli bil spomin, ampak le ena sama, večna in resnična sedanjost. Nisem več rabil niti mize niti stola ne ona torte ne pribora, odšla sva ven, objeta, v vrvež, v samoto.

Teden dni je malo in veliko, za naju je bilo takrat premalo. Skrila sva se na Tibet, neznanca, anonimneža. Uživala v samoti in pozabljenosti. V tistem razredčenem, upočasnjem zraku se ti zdi, da je vse mogoče, tudi reinkarnacija. In ne veš več, kaj so misli in kaj so besede. In ne čutiš več nobene razlike...

Globlje in globlje sem tonil v vrtnec nepozabljene pozabe.

“Ko sva se poslovila, pospremil sem jo do vhoda v letalo, mi je, hlastno, pokazala hčerkino fotografijo. Sedaj, če prav računam, zaključuje gimnazijo. Mednarodno, v Ženevi. Po lepoti je že dohitela mammo, najstnica. Prepričan sem, da jo bo tudi v dobroti.

Hčerka, ja. Lahko bi bila moja.”

Zazrl sem se vase in prisluhnil daljnji tišini. Kot da bi slišal valovanje nemega šepeta.

“Veš, včasih si mislim, da bi bil moral pustiti vse skupaj in oditi. Že takrat. Oditi.”

Oblak je za trenutek zakril sonce in hipna senca je legla čez mizo.

“No, saj lahko še greš, kajne? Tu nimaš nikogar več, pivo imajo pa menda tudi tam, bi rekel. Vprašanje je, če bi te kdo kaj posebej pogrešal.”

Jože je bil vedno realist, čeprav se mi je zazdelo, da ima tokrat prvič nekoliko hrapav glas. Vse je treba narediti enostavno, nič, prav nič zapletati.

“Ja.”

Globoko in težko sem zajel sapo in nato še suho dodal: “Verjetno imaš res prav.”

Visoka jedkanica življenjske pustote, ki je razžirala mojo dušo in puščala za sabo raskavo, zlomljeno sled trde, ohlajajoče se pokrajine, v kateri lava, komaj osušena in umirjena, zaklepa pečat bežne začudenosti in stalne srhljivosti. Čutil sem, glej, za nazaj, kako sta se najini duši, moja in njena, bivajoči v izčrpanih telesih s pojemajočo energijo in verjetno tudi voljo, morda še zadnjič dotaknili, staknili in prekrili v obupu, potrjenem in dokazanem, zapečatenem. In kot da nikjer ni bilo niti najmanjše sledi več o oni davni želji po sreči in po zvezdah, po razigrani in polni urejenosti, po navdušujoči, blazni in nori osrečenosti in osrečevanju; nikjer, nikjer več.

Zrl sem v ulični tlak: še vedno sem videl včerašnjo soparo, ki se je dvigovala, ko se je nebo zlivalo nanj in ga bilo. Tako tudi jedkanica ustvarja podobe umetnosti. Le da one ostanejo za vekomaj v neizprosni kovinski trdoti, a podobe bežnosti, ki sta jih na tlak risala poletni nalive in puhteča sparina, pa so v svoji minljivosti bežale; zbežale, preden jih je večina sploh mogla biti uzrtih.

“Torej si se po vsem tem čisto umaknil?”

“Ja, povsem.”

“In ti ni nič žal, hudo, morebiti?”

“Ne, pomirjen sem in ne rabim ničesar več. Samo da bi to, kar malega imam in sem, dolgo trajalo, le to si še želim. Pravzaprav sem vesel, da sem lahko zaključil kariero. Morda bi jo celo moral še malo prej.”

“Kaj pa minister? Se kaj vidita?”

“Minister?”

Nasmehnil sem se, sproščeno, kot že dolgo ne.

“Hja, odkar sem se umaknil, me je začel še vika-ti. Kaj pa hočeš, Vinko - mislim, seveda, minister - je bil že vedno tak; trd, neusmiljen in srhljivo pre-računljiv. Samo verjetno tega ni pokazal, dokler je kazalo, da bi koga lahko še potreboval.

Veš, mislim, da mu kot staremu Ljubljancu manjka nekaj naše podeželske odprtosti in dobrodušnosti, kdo bi rekel celo naivnosti. A mislim, da je ta kljub vsemu boljša za človekovo pot, sploh skozi samoto. Pa še poravna se vse na koncu. Zagotovo.”

Prijatelj je naročil še eno rundo, tretjo, se mi zdi. Zraven mojih treh je nanesele torej dobrih pet, a raje, kot rečeno, šest. Krčmarica Metka, najmanj hčerka bi nama obema lahko bila, Jožetu in meni, se je pri-smehljala:

“Izvolita, vidva, ambasadorja, saj drugega kot samo piti itak ne znata. Dobro, da tudi drugi niso taki.”

Umaknila je prazna vrčka, poravnala namizni prt, pobrisati ni bilo kaj, saj sva vsako kapljo skrbno iz-pila, se obrnila na petah in vzravnano odšla.

Jože je zrl v daljavo, preko reke in mimo grajskega hriba, nekam proti jugu.

“Ministri, ambasadorji, kariere... Kako oddaljeno to lahko zveni, kajne.”

“Kajpada,” sem odvrnil. “Pa saj vsakdo pride na vrsto, prej ali slej.”

“To pa ja, zagotovo.”

“In vse to je zgolj zunanji videz stvari. Vsebina je ali pa je ni, je bolj ali manj pomembna, ni pa nič pre-senetljivega, zavidljivega. Temu se gotovo ne splača zavidati, saj sam veš in poznaš. In nobenega jamstva ni, da takšna tako imenovana kariera v resnici, tu, v stvarnem svetu tudi kaj posebnega pomeni.

No, morebiti sedaj, ko smo vsi skupaj, z državo vred, še vedno na začetku, že. Potem, z leti, pa se bo pri teh petdesetih ambadorskih mestih, ali koliko jih že točno je in jih še bo, nabralo toliko in toliko ambasadorjev. Izmed njih se bo vsaki dve leti ali vsaka tri izbiralo državne sekretarje pa generalnega in tako se bo to vrtelo naprej. Tisti, ki so postali pr-

vič ambasadorji dovolj zgodaj - za to je en sam razlog, nekdo se je dotičnega hotel znebiti in poslati daleč proč od oči in od ljubezni, naj si nihče ne domišlja, da je to dobil zaradi naklonjenosti -, tisti bodo večkrat, drugi manjkrat. Ampak na dolgi rok se bo vse skupaj približalo, posplošilo in nekako zrelativiziralo."

Ker je Jože molčal, sem nadaljeval.

"In naprej - ko človek umre, ne glede na kariero, mu posvetijo par besed, ki potem kmalu zbledijo in so pozabljene. Pa tudi če je drugače, se hitro pozabi, ker vsak ima svoje probleme in težave - ali pa radosti - in njihov tok prekrije vse tisto, kar bi nas kdaj pa kdaj utegnilo zanimati pri drugih.

Kaj misliš, kako bo, ko boš ti umrl - ne, ne, ko bom jaz umrl, kariera gor ali dol, kaj bo?

Minister, kdorkoli in katerikoli že bo, bo pač moral hočeš nočeš izreči nekaj stavkov, dati izjavo, morebiti celo imeti govor na pokopališču, saj se je dose-daj to že skoraj vzpostavilo kot praksa, kadar nas zapustijo državni sekretarji. Prišli boste kolegi, med sabo poklepetali, se me spomnili in se potem hitro razšli. Ministrstvo bo izdalo sporočilo za javnost, verjetno bolj skopo kot ne, nekrolog bo tudi napisal minister in bo zagotovo vsaj med vrsticami hvalil sebe. No, pa kdo ve, ali ne bi tudi jaz sam storil enako. Ti pa to poočitaj ali pa tudi ne, kakorkoli hočeš, saj je vseeno. Naslednji dan to itak ne bo nikomur več mar. Poznavalci bodo vse videli in razumeli, ostali pa bodo pozabili in šlo bo mimo. Ne rečem, da je to prav in lepo, morebiti pa je še najbolje."

Jože se je nasmejal in hudomušno dodal: "No, zanimivo. Sem pa že vesel, da si raje opisal, kako bomo tebe, ne pa mene pospremili v jamo."

Nisem videl nobenega posebnega razloga, da se tudi sam ne bi posmejal. Nato sva trčila, kar dobre volje, pravzaprav, in si poplaknila grli. To je bilo verjetno še najbolj modro od vsega skupaj. Bolje grenkoba v vrčku kot pa v življenju.

Po Ljubljani je priplaval velik kos lesa, kmalu za njim pa še dve, tri pločevinke in počasi se je popolnoma stemnilo; bilo je že pozno.

Če ne bi bilo zamaknjenih svetilk, bi mostovi že postali samo še nedoločena gmota teme, prav tako pa tudi nabrežje na drugi strani. Umirjeno vodno šumenje je zakrilo nemir poletnega tedna in vročico, osvežilo utrip mesta in umilo dušo. Hrup prometa, ki je z oddaljene ulice v zapoznelih usihajočih valovih dosegal gostilniško vzdušje, je počasi pojenjal in Rimska cesta se je vzpela čez ebenovinasto temno nebo, odkrila prostranstva in dalje nebes ter pozlatila spokojnost polnočne sprijaznenosti.

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da je doslej obiskalo Medžugorje trideset milijonov ljudi z vseh koncev sveta, od Koreje do ZDA, in da je bil papež Janez Pavel II. v nasprotju z mostarskima škofoma Žanicem in Pericem naklonjen avtentičnosti prikazovanj...
- da se je ob anketi o verski pripadnosti prebivalstva v Sloveniji 75% vprašancev izjavilo za katoličane, kar je 5% več kot pri prejšnji anketi pred leti...
- da je večletna raziskava o dogajanju v Sloveniji med drugo svetovno vojno dognala, da smo Slovenci imeli 90.000 žrtev, tretjino več, kot so raziskovalci pričakovali...
- da je bivši mostarski škof Žanic, ki je bil sprva naklonjen prikazovanjem v Medžugorju, svojo držo spremenil in postal njihov strasten nasprotnik, potem ko je v Sarajevu klonil pod pritiskom komunistične oblasti
- da malo filmsko podjetje Vigred v Laškem pripravlja dokumentarec o velikem slovenskem kulturniku in prevajalcu profesorju Antonu Sovretu, rojenem v bližjem Širju, ob stodvajsetletnici njegovega rojstva, kakor neko drugo podjetje v Mariboru pripravlja dokumentarec o svetniški kandidatinji Cvetani Priol...
- da se z gojenjem maka, iz katerega pride-lujejo heroin, ukvarja kar deset odstotkov prebivalcev Afganistana...
- da je bila v Slovenskem narodnem gledališču oziroma Operi krstna uprizoritev nove slovenske opere - zadnje premiere v tej sezoni - KAJN IN ABEL (skladatelj Alojz Ajdič, libretist Marjo Selan), katere dogajanje je postavljeno v čas revolucije, ko se dva brata odločita eden za domobranstvo, drugi pa za partizanstvo... Opera je bila napisana v počastitev desetletnice slovenskega osamosvojitvenega plebiscita, dirigiral pa jo je francoski dirigent Pierre Dominique Ponnelle...
- da je danes v Rusiji več kot 10.000 delujočih založniških hiš, od zelo velikih do povsem majhnih, ki izdajajo knjige v nakladah, ki segajo od deset do sto tisoč pa do dvesto ali celo le sto izvodov...

Ingrid Lemut Vostra Pesmi

Tretja nagrada za poezijo na literarnem natečaju Mladike za leto 2003

1.

*Koliko sprehodov v samoto
je potrebnih,
da se te dotakne Angel?
Koliko črne barve
se mora razliti čez življenje,
da zasveti
bela barva skozenj?*

3.

*Kot drobiž
so se razsipale besede
med prsti.
Ni te bilo v njih.
Še dotaknile se niso
tvoje modrine.*

5.

*Neizgovorjeno
namazano na kruhu.
Vsako jutro
zagrizem v nekaj,
kar visi brez oblike
in čaka na prevod v besede.
(Preveč strahu je v nas
in premalo ljubezni.)*

2.

*Rada bi te pila,
tvojo prisotnost
bi razprostrla
čez lastno večnost.
Naj me uspava
šum tvojih kril,
naj me spremlja
v osamljeno potovanje.*

4.

*Ugašam,
samo še nekaj polen prasketa.
Komaj opazno
visi pajčevina z dreves,
kot most,
ki ga ne znam preiti.
In tako stojiva vsak na svojem bregu.
Moja duša in jaz.*

6.

*Tvoja angelska trobenta
me vabi,
naj potrkam na vrata,
ki sem jim že davno
odstranila kljuko.
Bojim se brezna.
A tudi nove resnice.*

dalje na naslednji strani ►

M. Žitnik

Čarodejke (xxvii.)

MIRACULUM TERRAE

Kar naenkrat smo bili vrženi v politično sfero! Kot bi nekaj treščilo v bližnje antene in bi se svet razsvetlil v trenutku miru!

Gizela je bila razburjena!

“Moj mož kandidira na volitvah!”

Toda, kaj se bliskovito vrti, ni bilo jasno. Vse se je razvijalo v največji naglici. Kar na lepem sva iz njenega avtomobila zagledali Wiesthalerjeve fotografije v nadnaravni velikosti po zidovih, ki so jih pred kratkim krasili obledeli cirkuški lepaki.

“Le kako se mu je posrečilo?” vprašujem prijateljico.

“Čudna so pota božje previdnosti - posrečilo pa se mu je!”

“Ti boš zdaj srečna!”

“Jaz pač ne bom nič manj srečna kot doslej!”

“Važiš se!”

“Ne, saj se ne važim! Zaključujem svoje vojne. Odslej bom gospodinjala in prirejala sprejeme! Ti mi boš pomagala prirejati ustrezne izlete v domovino Slovenijo, pa tudi besedila za slavnostne sprejeme ne smemo pozabiti! Zate bo bolje, ker ostajaš vedno nevtralna, jaz pa ne!”

“Če ne boš nevtralna ti, ne bom niti jaz.”

“Le zakaj bi me posnemala? Saj imaš celo vrsto prijateljev, pa tudi sopotnikov, ki jih pelješ na izlete, jaz pa bom ob boku svojega soproga

◆◆◆ dalje s prejšnje strani

7.

*Ko peljem dušo na sprehod,
se nasmehne.*

Kot nekoč.

Ni se postarala,

samo čas je odbrzel mimo.

8.

Za vsakim oknom

čakajo lovilci zvezd.

Resnica leta naokrog

in kot

pozabljen metulj

seda na pregreta čela.

Dokler se ne utrne zvezda.

9.

Tišina v meni

se pogovarja

z nekom, ki pozna

odgovore na vprašanja.

Skloni glavo,

se nasmehne

in skomigne z rameni.

10.

Ko postanem dih,

sem samo

drobna pika v pikastem vesolju.

V drobni piki

pikasto vesolje,

če postanem dih.

v dobrem in slabem, ob zmagah in porazih! On že dolgo načrtuje svojo politično pot, dlje od zidov svoje ulice. Če bi ne znal razumeti sedanosti, ne bi mogel kandidirati. Nekje smo sredozemska bitja!”

“Kakšno Sredozemlje neki! Tvoj mož tiči v sredici mittelevropskih scen! Vleklo ga bo na Dunaj in Budimpešto, ti pa v mislih blodiš po Sredozemlju!”

“Saj zato, ker on nima v vrtincu strankarske demagogije pregleda nad dilemami, bova medve morali vplivati nanj!”

“Vplivaj, vplivaj, le vplivaj, če moreš! Le kako te bo poslušal zdaj, če te ni znal vsaj zadnjih pet let! On bo izbral, ne ti!”

“Nevidna so pota božje modrosti!”

“Vidne pa so posledice! Ti si zmedena in premlevaš stare travme, namesto da bi sproščeno upravljala svoje družinske posle kot v zadnjem desetletju!”

“On pripada svoji družini in mi njemu.”

“Pripada predvsem strankini politiki, in ti si v njej tujek!”

Gizela me je prestrašeno pogledala, ker so se ji zazdele moje besede prestroge. In tudi meni ni bilo vseeno, ker sem jo užalila, a resnica je resnica. Tudi jaz sem bila “nekoč” naivno zaljubljena v idejo samostojnega časnikarskega poklica! Bolje, da se ne spomnim! Takrat se je naenkrat v meni vzbudilo toliko romantičnega navdušenja, da sem zamenjala, in to kar vsak dan, stvarnost z utvarami. Slava je močan čarovniški napoj! Govoriti po tem očaranju o poštenosti, premočrtnosti, ali celo o značajnosti, je zares zastarela zadeva. Tega Gizeli ne morem razlagati, saj bi ne pomagalo nič, najmanj pa njeni sreči. In v tem trenutku se počutim kot stari spovednik, ki nevednemu in prostodušnemu verniku daje odvezo in ga ne mara opozoriti na okoliščine, v katerih njegovi grehi nastajajo in bi jih lahko spremenil. Zamišljam si njo, nadvse elegantno in slovenščino obvladujočo soprogo zares slovenskega kandidata, ki pade v sršenje gnezdo bogataških nacionalistk.

JUTRANJA ŽLIČKA V SLADKI TRŽAŠKI KAVICI

Ob šestih, ko so le redki bari odprti. Hotela sem videti, kako zgodaj, vsa navdušena, treni-

ra športnica Angelika, medtem ko večina spi sladko spanje. Ne, ni sama! Veliko je njenih soletnikov in soletnic, ki krmarijo že od pete ure rano, vsak dan za vežbanje. Ona pa ob njihovih čolnih teče, teče in je vsa zagreta, da bi si pridobila telesno kondicijo. Mar bi ne bilo najbolj pošteno, da bi si tudi jaz nadela trenirko in šla v poskok?

Zakaj takrat, ko ti mladi svetniki trenirajo, jaz, vsa orokavičena in mondeno oblečena, hodim v bar in pijem kavo? Da, res je, bojim se, kot se temu reče: javnega mnjenja. Nočem se vmešavati v življenjski slog drugih, mlajših generacij, a jih občudujem. Napor moje generacije je bil tako heterogen, tako razpršen na vse strani sveta in njegovih ideologij, strank, struj, slogov, religij, največkrat čisto trgovinskih interesov, da sedaj, v tem trenutku, ne verjamem, da mi je Bog izbral nekaj pametnega.

Zakaj se hudujem na Vzvišenega, saj nisem Dostojevski! Sem običajna tajnica nekega dobrega zavoda za turistične podvige! Dobro plačana in vesela po naravi. Poznati moram zemljevid sveta in še kaj več, njegove sprotne spremembe in nevarnosti. V katere se ne smem podajati ne jaz sama ne moji potniki. A, kdo ve, kaj se skriva v globinah morja in kateri meteorji letijo skozi nebesne svode?

Če bi bila po naravi bojazljiva, ne bi mogla nikoli pristati v taki službi. Pa sem, po naravi bojazljiva! To dejstvo si prikrivam, in se junačim, tudi, kadar ni nikomur nič mar, najmanj meni. Kar ni značilno za mojo generacijo, mar ne? Le zakaj me je Bog izbral, da v tem svojem življenju opravljam nekakšno duhovno poslanstvo, ko pa svet nori. Od vojn do dirk in posvetnih razkošij! Ob vsem tem družbenem poslanstvu sem razočarala svojo staro mamo, saj je upala, da bom, ob vseh učenih podukih, postala običajna lepa in poštena gospa. Delo, ki je prezahtevno za njeno imaginacijo, ji ne pomeni tisto, kar vzbuja v večini spoštovanje, ne, zanj sem zastarela in čudna punca. Kaj bi šele bila, če bi se poročila in ločila! Bi pristala na nižji družbeni stopnički kot “ločenka”? Dobro, da je oče ne poslušal, kadar razmišlja v tem slogu!

In tako buljim v to jutranjo okrepčilno kavico, zagledana v malo lično žličko, prisluhnem burji, ko buri valove in ustvarja tako posebno glasbo, ki je vseč le tistim, ki so se v njej rodili.

(konec)

Peter Merku

Iz spominov na starše (XLIII.)

Spomini na očeta

Preden bi po dvoletnem pripravljalnem študiju na tržaški univerzi nadaljeval na Visoki tehnični šoli v Turinu, smo se leta 1951 na očetovo pobudo podali vsi trije na dopust v Avstrijo, in sicer v Lintsching blizu Mariapfarr v Lungau. Tam je živel mama sorodnica in sošolka Thea, hči Berthe Mally, poročena Klemenčič, ki jo je oče želel obiskati. In res smo preživeli pri njej nekaj zelo lepih dni. Na Marijino Vnebovzetje smo prisostvovali tudi priložnostni procesiji, pri kateri so v slavnostni povorki nosili 'velikega Samsona', kakih pet metrov visok lesen kip rimskega vojaka, ki ga je nosilo šest, če ne kar osem krepih mož, tako težak je bil.

Ker smo bili blizu Salzburga, je oče predlagal, da si mesto ogledamo. Po nasvetu gospe Thee, ki je bila - kot naša mama - tudi sama učiteljica, smo se zatekli v Lehreheim (učiteljski dom), kjer so nas vljudno sprejeli, ko so zvedeli, kdo nas je tja napotil. Tako smo tudi mi lahko prespali v telovadnici, kjer so bile številne postelje, ki so sicer med počitnicami služile avstrijskim učiteljem kot ceneno prenočišče.

Bil je ravno čas salzburškega glasbenega festivala. Mikalo nas je seveda, da bi šli na kakšen koncert. Priskrbeli smo si torej vstopnice in se istočasno pozanimali, če lahko pridemo oblečeni kot izletniki in v gozdarjih. Ker so odgovorili pritrdilno, smo se zvečer odpravili na koncert, vendar ne popolnoma brez pomislekov, saj je bil festival svetovno znan in gostje so navadno prihajali tja v gala obleki. Zato

smo se ustavili v spoštljivi razdalji in opazovali ljudi, ki so vstopali v gledališče. Kot nalašč privozi prav takrat luksuzen avto, iz katerega izstopi šofer v belih rokavicah in odpre vrata gospe v dolgi, črni večerni obleki, okinčani s takimi dragulji, da so se bleščali celo v polmraku. Oče naju pogleda in reče, da se boji, 'da ne bo nič' s koncertom. Ker se nčemo takoj vdati, ostanemo na mestu in smo priča še drugim podobnim prizorom. Tudi kdor je peš prihajal, je bil kar se da praznično oblečen. Dvom nas vedno huje muči... ko se prikaže človek, ki nosi Lederhose (kratke usnjene hlače) in gozdarje ter samozavestno stopi v gledališče. Oče naju pogleda in, kot da bi bili na fronti, zamahne z roko in veli: "Zdaj, takoj, hitro!" In smo jurišali za kratkohlachnim Nemcem. Sedeli smo med zelo lepo oblečenimi poslušalci in nihče se ni oziral za nami, tako da smo povsem uživali to kulturno prireditev.

Naslednjega dne smo si ogledali grad Hellabrunn, salzburško katedralo in Mozartovo hišo, kjer je obiskovalcem bila na razpolago spominska knjiga, v katero so se lahko podpisali in dodali, od kod prihajajo. Tudi mi smo to storili, seveda v slovenščini, navedli Trst in Svobodno tržaško ozemlje ter nadaljevali z ogledom. Za nami sta prišla mož in žena, ki sta se tudi podpisala. Oče je za trenutek obstal, tako da sem ga vprašal, kaj mu je. "Poznam ga, prihaja v borzo," je rekel in smo šli naprej. Čeprav se je oče nekako zresnil, sam nisem zaslutil v tem naključju nič posebnega.

Zvečer smo šli z dvigalom na teraso blizu grada, da bi v kavarni popili nekaj osvežilnega, saj je avgusta tudi v Salzburgu bilo vroče. Slučajno smo tam srečali odvetnika Tončiča z družino, tako da smo zaključili dan v prijetni družbi.

Kulturno obogateni smo se vrnili v Trst. Niti teden dni kasneje prejme oče pošto, ki ga spomni na Salzburg in iz katere jasno izhaja razlika med dveh kulturama ter grenko spoznanje, da je nova demokracija ravno tako intolerantna do nas kot prejšnji režim. Anonimna poštna pošiljka je obstajala iz dnevnika *Il Piccolo* 23. avgusta 1951 s člankom o izginulih v Jugoslaviji. Naslovljena je bila v brezhibni slovenščini na očeta osebno in je vsebovala

Pavle in oče med premorom na dravskem nabrežju v Be-ljaku.

Naslov na poštni pošiljki in sporočilo v notranjosti: Porco de s'ciavo (prekleti ščavo, tj. zaničevalna oblika za Slovana oziroma Slovenca).

žgoče žalitve. Oče je seveda trpel in midva z njim. Kako lahko človek trpi zaradi takih nestrpnih dejanj, je mogoče brati tudi v poglavju 'Neprijetna dogodivščina v gorah' iz knjige *Trnjeva pot slovenskega duhovnika* dr. Angela Kosmača, ki je doživel nekaj podobnega.

Oče je pošiljko skrbno hranil, po njegovi smrti jo zdaj sam skrbno hranim, ker je, čeprav skromen, vendarle 'dokument' o nestrpnosti, ki nam vedno znova greni življenje.

Ko sva se kak mesec pozneje z očetom vračala zvečer domov, sva našla vhodna stanovanjska vrata vsa počekama z rdečo kredo: grožnje in žalitve na pretek. Potiho je oče vse izbrisal in vrata očistil. Meni je še danes žal, da ni pomislil na to, da bi vrata fotografiral, a nemara je bil prepričan, da itak nič ne pomaga, ker bi vsakdo lahko trdil, da smo vrata sami pomazali!

Za srečo se kaj takega ni več ponovilo.

Z očetom sva pa doživela tudi zelo lepe ure. Ko sem na večer končal pisati naloge ali sem med študijem nekoliko pavziral, sva nemalokrat skupaj poslušala radio, ponavadi klasično glasbo, še najraje koncerte za violino ali za klavir in orkester, ki jih je oče kot nekdanji violinist v orkestru Narodnega doma in nato v orkestru Artura Wrama še posebno ljubil. Ko je poslušal to glasbo, se je prav gotovo spominjal tudi tistih lepih časov, ko je še skupaj z mamo, Pavletom in družinskim prijateljem Polom doma muziciral. V poltemi sva poslušala te koncerte in skušala uganiti ime komponista in morda tudi ime solista: Jehudi Menuhin, Jasha Haifetz, David Ojstrah in drugi.

Ob nedeljah popoldne sva pa rada poslušala švicarski radio, ki je na postaji Beromünster imel na sporedu posebno poučne in ganljive kulturne oddaje. Za Božič sva nekoč poslušala oddajo za Švitarje

novel, kot to dela naš Boris Pahor. Z očetom sva bila ganjena do solz, tako naju je oddaja prevzela. Pisal sem radijski postaji s prošnjo, da mi razkrijejo ime založbe, da bi si knjigo naročil. Vljudo so mi odgovorili, da ne morejo ugoditi moji želji, ker švicarski radio ne sme delati reklame (kje so že tisti časi!), da so pa izjemoma poslali moje pismo založniku, ki mi bo poslal ponudbo. In tako je tudi bilo. Obadva sva knjigo v dušku prebrala. Privlačno je bilo ugotoviti, s kakšno tenkočutnostjo je ta švicarski učitelj, ki je živel v Tomsu za kavkaškimi gorami in je romal sam ali s svojimi učenci od Urala do Bajkala, od severne Sibirije do Altajskih gora na jugu Sovjetske zveze, opisal naravo in še posebno srečanja z ljudmi. Ko se je nekoč podal na konju v sibirsko stepe, je opazil dekletce, oblečeno v ovčjo kožo, ki pase gosi; previdno se ji je približal in po rusko vprašal, od kod je. A dekletce je molčalo, kot da bi bilo gluho. Poskusil je govoriti glasneje. In res mu odvrne, da ne razume, kaj pravi, in sicer v Schwyzerdütsch! (v švicarski nemščini). Zanj, ki se ni smel vrniti domov, je bilo to srečanje nekaj absolutno ganljivega. V bližnji okolici je živela majhna švicarska skupnost, ki je bežala iz Švice, ker so jo preganjali iz religioznih razlogov. Z velikim veseljem so ga sprejeli. Isti jezik kot najizrazitejši atribut ene in iste narodnosti jih je neizbežno združeval.

Prav skupno doživljanje teh ur miru ob radijskem sprejemniku spada med najlepše spomine na čas, ki mi ga je bilo dano preživeti v očetovi družbi.

Ujet, kot sem kasneje bil, v tok življenja, mi je redkokdaj uspelo najti čas, da bi temu oddajniku prisluhnil. A novica, ki sem jo bral v Neue Zürcher Zeitung 30. oktobra 2004, da bo švicarski radio za inozemstvo utihnil [Das Schweizer Auslandsradio verstummt] je obudil v meni te spomine, ki so, čeprav skriti, še vedno zelo živi.

Ivo Jevnikar

Vosovec Štefan o tigrovcih in padalcih (III. del)

Tu je še končni del drugega pisma, ki ga je Edo Brajnik - Štefan poslal s Primorskega Zdenki Kidrič, in sicer 11. julija 1943.

Po opisu položaja v pokrajini, kot ga je spoznal na podlagi svojega opazovanja ali pa poročil sodelavcev, je zdaj na vrsti oris vosovske organizacije na Primorskem. V tem delu se avtor dotakne tudi "primorskih padalcev" in omenja prvotno nezaupanje do prvih treh padalcev, ki so se pridružili partizanom marca 1943, zbližanje in spet ohladitev odnosov. Omenja tudi zbiranje podatkov za Angleže in omenja, da prilaga kopijo brzojavk s takimi informacijami. Brzojavke pa niso ohranjene s tem gradivom.

Sedaj Ti mislim podati stanje VOS-a, kot je bilo, ko sem prišel. Vsa stvar je bila ravno v začetku in razen na severu ni bilo skoraj ničesar organiziranega. PeKa¹ Vosa so sestavljali Urban² kot načelnik, tovariš Maks³ in tovariš Strela.⁴ Urban je kot načelnik deloval pri PK-ju.⁵ Tov. Maks je odšel na sever in je tam organiziral Vos, Strela pa je odpotoval na jug in efekt njegovega dela še ni znan. Sedaj je bil razrešen in dodeljen nazaj v vojsko. Tovariš Maks, gradbeni tehnik iz Ljubljane, partijec pred okupacijo, Triglavan,⁶ Tomažev⁷ znanec; eden izmed prvih partizanov, komandir Stiške čete, namestnik bat. komandanta Staneta⁸ (pred formiranjem druge grupe), slučajno aretiran v Ljubljani, ušel iz koncentracijskega

taborišča z Janezom,⁹ ki ti bo o njem dal več podatkov. Tomaž ima o njem zelo dobro mnenje. On je bil edini, ki je postavil nekaj konkretne mreže. Organiziral je mrežo OS¹⁰ v bovškem okrožju in postavil za obveščevalca okrožja tov. Vojkota,¹¹ dezerterja iz italijanske vojske, kandidata partije. Iz Bovca je ta obvladal tudi Rabelj, ker se tam ni dalo postaviti obv. radi pomanjkanja kadra. On je dal podatke, ki so v sporočilu o pomožnem aerodromu v Bovcu, o elektrocentrali, o rabeljskem rudniku. Dal dobre in podrobne podatke o vojaščini v Bovcu s točnimi številkami in oznakami čet in bataljonov, ter kam spadajo.¹²

Tolmin. Obv. Savo,¹³ partijec, pol. kom. čete - po poklicu šumar, ima gozdno šolo, domačin iz Praprotna pri Tolminu, živel na Štajerskem, se za stvar zelo zanima in je poiskal zveze s tenentejem v Tolminu (preko nekega dekleta), potem z brigadirjem in marešalom istotam. (V Tolminu je glavni b-g¹⁴ agitator kaplan Duhovnik,¹⁵ ki je prišel iz Ljubljane, saj se ga spominjaš iz poročil v Lj.) Dobil je zvezo z nekim delovodjem iz Tržiča, ki bo še dal podatke. Tudi ta se mi zdi po vsem pripovedovanju primeren in dober, sicer si bom pa vse to še sam ogledal!

Bača. - Tov. Stojan¹⁶ iz vojske prišel na to delo. Poročil od njega še ni. Ostali okrajji niso bili

⁹ Boris Kraigher - Janez. Kraigher, Perc in še šest internirancev je v noči na 31. julij 1942 ušlo iz taborišča pri Gonarsu.

¹⁰ Obveščevalna služba.

¹¹ Albin Cuder (Zuoder) - Vojko.

¹² V naslednjih odstavkih je nastalo v arhivu nekaj zmešnjave, tukaj objavljeni tekst pa so tako uredili 22. avgusta 1958.

¹³ Ivan (Janko) Manfreda - Savo, ki pa je bil rojen na Humu pri Podmelcu.

¹⁴ Belogardistični.

¹⁵ Alojz (Lojze) Duhovnik, brat bolj znanega Toneta Duhovnika, ki je bil ravno tako po poklicu duhovnik in je bil nekoliko kasneje dejaven v Trstu.

¹⁶ Mirko Jeklin - Stojan.

¹ Pokrajinska komisija VOS.

² Marijan Dermastia - Urban.

³ Miro Perc - Maks.

⁴ Drago Flis - Strela.

⁵ Pokrajinski komite KPS.

⁶ Član sprva liberalnega študentskega društva Triglav v Ljubljani, ki je bilo razpuščeno zaradi marksizma leta 1934, nato je do ponovne razpustitve zaradi marksizma leta 1936 delovalo kot Mladi Triglav.

⁷ Dušan Kveder - Tomaž.

⁸ Franc Rozman - Stane.

Miro Perc - Maks, slikan v Šebreljah jeseni 1943 (iz knjige Zbornik fotografskih dokumentov o razvoju in delovanju VOS OF Slovenije 1941-1944, ki jo je izdal Odbor republiške skupnosti borcev Varnostno-obveščevalne službe OF Slovenije, založil pa Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS v Ljubljani leta 1984, str. 151).

urejeni, ker je bil Maks klican v komisijo. Tu so sedaj ravno poslali predlog za formiranje okrajne komisije, kar pa ne bo spričo reorganizacije potrebno in bomo kadre lahko uporabili drugje.

V okraju center je tov. Maks postavil obv. v Brdih in Benečiji. V Brdih je obv. tov. Vasilij,¹⁷ starejši part. v emigraciji v Karlovcu. Vzet na delo iz vojske, po poklicu mehanik. Pri svojem poslu je zelo natančen. Vzdržuje zveze z majorji iz Vidma in miličniškim marešalom iz okolice Gorice. Ima zveze z Čedadom.

Benečija - tov. Zmagov¹⁸ - domačin iz Brd - šofer v Kranju, poprej Sokol, kom. čete v vojski. Do sedaj je poslal samo eno poročilo, v katerem obravnava neko izdajstvo. Sedaj je šel s posebnimi

nalogami v Videm in Čedad. Njemu je dodeljen v pomoč tov. Andrej - zidar, ki je zidal po Furlaniji in ima tam dosti znancev in mu ljudje zaupajo.

Potem je še obv. Jelka¹⁹ za Kanal - je zelo natančna, je pa šele sedaj prišla na ta posel. Ne ve Maks, če je part.²⁰ Poročil od nje še ni.

Okrožni obv. so pristopili ravno k formiranju komisij. Mreža OS je postavljena, kjer je, po raj.²¹ odborih in terenskih odborih. Okrožja niso dobila navodil CK²² Vosa, pač pa je Urban po teh navodilih napisal nekaj smernic za delo. Zlasti je v teh navodilih poudarjena važnost voj.²³ obveščevalne in pa še posebej, kako naj se poroč. PK VOS je izdajal tudi navodila za delo v vojski.

Delo je dobro steklo tam, kjer je tov. Maks osebno postavil obveščevalce, kjer so pa zahtevali postavitev, ne da bi šli na teren, ni bilo ničesar. To je bila sedaj tudi glavna pomanjkljivost dela te komisije, da ni nadaljevala s takim postavljanjem, ampak je začela poslovati pismeno. V naše delo ni bila pritegnjena mladina, ki je najbolj aktivna, in AFŽ.²⁴ V mestih ni bilo nikjer ničesar postavljenega.

Vsa smer dosedanjega dela je bilo v glavnem zbiranje podatkov o vojaški sili (za partizane) in podatkov o važnejših objektih in industriji - za padalce.

Kakšnih posebnih korakov v zvezi s špijonažo niso podvzeli. Pri neizmernih možnostih zvez z Italijani jih imajo škandalozno malo. Podatki o tovarnah so površni, kljub možnostim, ki jih imajo. Špeciálnih zvez nimajo skoro nič in te, kar jih imajo, so jih dobili slučajno. Šel bi kar po vrsti skozi te specijalne zveze.

Katra²⁵ - je vdova po G.²⁶ in ne žena. Doma je iz Tolmina. Pri njej se zbira družba moževih prijateljev. Med njimi je eden G. Do sedaj še ni podala ničesar konkretnega. Nasprotno, dala je podatke o bližajoči se hajki za gotov sektor in namignila, kam naj se umaknejo. Če bi se naši dr-

¹⁹ Verjetno Jolanda Krajnik - Jelka.

²⁰ Članica Komunistične partije.

²¹ Rajonskih.

²² Centralna komisija.

²³ Vojaške.

²⁴ Antifašistična fronta žena.

²⁵ Ilka Devetak Bignami - Katra, tudi Marta I ali Generalica (Tolmin 1896 - Auschwitz 1944).

²⁶ G. pomeni tu general, saj je bila Devetakova poročena z generalom alpincev Riccardom Bignamijem, ki pa je bil takrat v vojnem ujetništvu, ne mrtev.

¹⁷ Alojzij Stakolič - Vasilij.

¹⁸ Pri Vosu na Primorskem je bilo več Zmagov (Alojz Zupančič, Rastislav Delpin idr.).

Na konju Miro Perc - Maks in za njim Alojz Zupančič - Zmago, na desni Slavko Furlan - Dušan, na levi ruski kurir Jaka v Cerknem oktobra 1943 (iz istega Zbornika, str. 152).

žali njenih navodil, bi padli ravno v hajko. Zvezo z njo drži član OK partije,²⁷ ki je legalen. Direktno zveze z našimi noče imeti. Je zelo zavedna Slovenka, a proti komunizmu. Sovražnega razpoloženja do OF še nismo zasledili. Lahko, da je le orožje v rokah moževih prijateljev, ki so jo lahko pogruntali.²⁸

Jozo z Reke še ni do sedaj ničesar dal. Po poročilih sodeč in Maksovem pripovedovanju je to človek, ki odgovarja.

Marešalo milice, ki sem ga že popreje omenil, je antifašist - poročil od njega radi nespretnosti prejšnjih zvez ni. Je iskren, po poklicu mizar. Sedaj je bil v tem svojstvu vpoklican.

Trije majorji iz Vidma so bili že enkrat z Maksom na sestanku. So konjunkturisti. Drugi domnjen sestanek v Vidmu se ni vršil, ker Italijani, partijci iz Vidma, niso hoteli povedati, kje se nahaja ulica, kjer naj bi se vršil sestanek. Zveza z njimi bo vzpostavljena. V Vidmu imajo še zvezo z nekim vojakom, ki je dobavljal orožje. To je vse, a še tega niso smotrno izrabljali.

²⁷ Okrožni komite Komunistične partije Slovenije.

²⁸ V literaturi ji, nasprotno, priznavajo pomembne zasluge, svoje obveščevalno delo pa je plačala s smrtjo v taborišču.

Varnostne službe na terenu niso postavili nikjer. Pač pa je Urban izdal naredbo, po kateri se tri sabotažne grupe, ki so delale vsaka v svojem okraju, kratkoma pritegnejo v Vos z nalogami VS. Kader v teh grupah ni bil izbran in bomo to seveda razveljavili. Streljanje denunciantov so vršili partizani. (Eno izmed sabotažnih grup je vodil Janez Škarje,²⁹ varnostnik iz Ljubljane, oni krojač, ki je ušel iz taborišča.)

Še o denunciantih. Denunciantstvo se je pojavilo takoj v začetku OF na Primorskem. Z nekaj likvidacijami so naši to delo zaustavili, dokler se sedaj ni razmahnilo politično denunciantstvo (ne za denar) Be-ga.

Sliko o dosedanjem delu boš dobila tudi iz Urbanovega poročila. V svrhu kontrole prilagam še vse brzojavke Angležem. Poročilo je mestoma nepopolno, zlasti glede

industrije. Urban se je na tem mestu zelo potrudil in mu je bilo težko zapustiti započeto delo. Tako je bilo stanje Vosa, ko sem prišel.

Sedaj bodo odpravljeni okraji. Iz 17 okrožij bo narejenih 7 ali 8 okrožij in bomo morali mrežo Vosa prilagoditi novi ureditvi.

Kako bo izgledala sploh bodoča organizacija in sestav komisije in kako si zamišljam moje nadaljnje delo tu.

Sekretarja PK-ja Vladota³⁰ ni tukaj. Posvetoval sem se s člani PK in Tomažem ter Primožem³¹ ter smo prišli do zaključka, da bi bil tov. Maks najboljši človek za mesto načelnika. Name je naredil dober vtis in sodil sem ga lahko tudi po delu - saj je vse, kar je bilo postavljenega, organiziral on. Ima veselje s tem poslom. O njem se lahko informiraš pri malem Janezu,³² morda ga tudi sama poznaš. To je zaenkrat tudi vse, kar je postavljenega. Z njim sem se že mnogo stvari pomenil in upam, da bo izpolnil nade, ki jih postavljam na

²⁹ Janez Učakar - Škarje, ki je tudi ušel iz Gonarsa.

³⁰ Branko Babič - Vlado, sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko.

³¹ Dušan Kveder - Tomaž in Aleš Bebler - Primož.

³² Boris Kraigher - Janez.

njega. Njegovega pomočnika bomo dobili na konferenci severnega in centralnega okraja, ki bo 15. t. m. Človeka, ki bo organiziral špijonažo, trenutno še ni, toda moji naporji gredo sedaj v glavnem v tej smeri. Tudi za varnostno še ni nikogar. Skušal ga bom dobiti na popotovanju, sicer se bom pa k vprašanju VS³³ še povrnil.

Okrožne komisije. Ker bodo okraji likvidirani in okrožja skrčena, bomo po okrožjih postavili komisije. Ker bodo okrožja zelo obširna, bodo te komisije že spočetka morale obsegati poleg načelnika še enega, ki se bo bavil z obveščevalno, ter iz tov. za varnostno. Zlasti bomo posvetili pažnjo okrožjem za industrijo in obmejnim okrožjem. Sistem dela bo v glavnem isti kot v pokrajini. Obmejna okrožja pa bodo poleg tega še prodirala čim globlje v Italijo.

Najvažnejši je gotovo Trst. Tam se bomo morali nasloniti predvsem na KPI. Konkretno, kako bo to izgledalo, ti ne morem povedati, zamislili smo si pa takole: Postaviti posebno komisijo, kot sva se domenila. Ta komisija bi stopila v stike s predstavniki KPI, oziroma to bova uredila z Maksom, ko bova šla tja, ki naj določi nekaj tovarišev, ki bodo odgovorni za obveščevalno delo po KPI. Ti bi imeli tesen stik z našimi - bi jim bili podrejeni - in bi delali po naših direktivah. Mi sami bi pa po slovenski liniji organizirali, kar se bo organizirati dalo. Kot rečeno, konkretno Ti bom o tem poročal iz Trsta. Možnosti, ki jih ima KPI, so ogromne in do teh mi moramo priti.

Gorica je druga po važnosti. O stanju v Gorici sem Ti že popreje napisal. Sedaj se zopet postavlja organizacija in bomo lahko postavili vse tako, kot smo si zamislili že tam.

Tu bomo organizirali še eno linijo, ki je gori nimamo. To so karavle. Kurirji vedo mnogo o stanju posadk in spremembah na njihovem področju in še daleč naokrog. To bomo mi sedaj pričeli načrtno izrabljati. Na treh karavlah skupaj bomo postavili enega obveščevalca, kurirja iz srednje, ki bo imel lahek pregled še čez sosednji karavli.

Špijonaža: V tej smeri bomo najpreje utrdili stare zveze in jih pričeli načrtno izrabljati, potem bomo izkoristili te mnoge možnosti in vzpostavili čim več novih zvez tako s predstavniki oblasti kakor z delavci in železničarji, ki imajo možnosti poročanja stvari, ki nas zanimajo. Nad železniciami do sedaj še nismo imeli skoro nobenega

Edo Brajnik - Štefan (levo) in Slavko Furlan - Dušan v Šebreljah jeseni 1943 (iz istega Zbornika, str. 153).

pregleda. Sedaj bomo pričeli kontrolirati progo Gorica - Podbrdo.

Kot si že preje lahko ugotovila, imamo možnosti prodirati v Furlanijo, v obalna mesta in po poročilih bomo lahko prodrli celo dalje v notranjost države. Te možnosti obstojajo v raznih sorodstvenih zvezah. Potem služijo naše dekleta po Italiji. Mnogi imajo možnosti potovanja in bomo za Melhiorja³⁴ kmalu dobili direktno zvezo (če ne bodo popreje Angleži tam). Tudi možnosti poslati koga tja za stalno bodo mogoče.

Varnostna: Za organizacijo VS ne morem zaenkrat dobiti primernega človeka, vendar bom skušal poiskati. Toda skrbi me nekaj. Tu se bodo vršile glavne akcije v mestih ter bi moral te akcije organizirati človek, ki bo imel že nekaj izkušenj, ker se bojim, da se v tej smeri v mestih ne bomo nikamor premaknili. Zato sem mislil, da bi bilo dobro, če bi Tomaž³⁵ prišel v te kraje in zagrabil za delo. Za mesta bodo prišle v poštev predvsem dekleta, ker mladih moških ni videti v teh mestih. V ta namen bi bilo morda dobro, če

³⁴ Franček Kos - Melhior, ki je od aprila 1943 do poletja 1944 v Rimu delal za VOS.

³⁵ Lado Ržiha - Tomaž.

³³ Varnostna služba.

bi poklicali sem Urha.³⁶ To so seveda samo predlogi, katere, prosim, dobro premisli in mi sporoči, kako misliš.

Problema kadrov zaenkrat še ne vidim, ker imaš mnogo ljudi, ki imajo voljo do dela, samo podučiti jih bo treba in bo stvar stekla. To seveda pišem iz gozda, kako bo v resnici, ti bom že sporočil.

Splošni izgledi so dobri in sem glede vsega optimist. Največje težave bodo v Trstu in tega se pa resno bojim.

Sedaj sem se mislil najprvo temeljito pomeniti z načelnikom PK VOS-a in PK-jem ter uvesti pomočnika načelnika. Nato mislim po konferenci okrajev 15. t. m., ki ji bom prisostvoval, oditi³⁷ z Maksom na delo. Potovati mislim najprej v Gorico in tam urediti vse. Iz Gorice mislim takoj v Trst. Ko bom uredil Trst, bom prepotoval južni okraj - važnejše okrožje -, nato pa mislim³⁸ oditi v Brda in Benečijo in tam urediti mrežo v Furlaniji in vzpostaviti stike - trdne - s Čedadom, Vidmom - po možnosti še dalje - ter postaviti temelje za nadaljnje delo v tej smeri. Od tam bom odšel v trbiško okrožje, važno radi železnic in obmejne lege. Po poti mislim seveda obdelati vsa važnejša okrožja, skozi katera bom potoval. Iz Trbiža jo bom mahnil tja, kamor mi bo velel ukaz.

Tu bomo morali vzeti v svoje roke še en problem, ki tare naše funkcionarje - to so padalci.

Na padalce so tu gledali spočetka z velikim nezaupanjem.³⁹ Toda sčasoma so si znali pridobiti zaupanje in so jih obravnavali kot partizane. Počasi pa so prihajale na dan čudne stvari. V brzojavkah, ki so jih prejemale, so bile stvari, za katere naši niso vedeli oz. je vedno nekaj brzojavk, ki se ne dajo razrešiti. Potem so se sedaj nenadoma pojavili eni padalci v Dolomitih, ki so tam sodelovali s plavo gardo in jo finansirali ter speljavali naše kurirje, da so prestopali k njim. Eden izmed padalcev je osebno zvalil dva kurir-

ja k nim.⁴⁰ Sedaj pa hočejo,⁴¹ da bi se ti padalci med seboj sestali, povrhu pa še ponovna brzojavka, ki jo sporoča Primož, v kateri naročujejo, da ne smejo sodelovati z Novakom, in prosijo zaščito onega, ki je bil pri Novaku. Vsled tega smo se domenili, da bo VOS organiziral okrog njih mrežo naših zanesljivih partijcev, ki jih bodo stalno nadzorovali (z radiotelegrafistoma v bunkerju je Andrej⁴² - Štefanov in Mihov brat). Glede na perspektive, da bodo v kratkem prišli novi padalci, moramo s tem pohiteti in bom čas do 15. porabil tudi za to. O vsem tem ti bom še posebno podrobno poročal.

Pošiljamo tri brzostrelke, ki so prišle iz zraka. Z naslednjo pošiljko bom poslal še eno. Kasneje mogoče še več. Oba nemška izdelka pošlji v Ljubljano, ker so zelo primerne za ulične borbe. Obe angleški (1 še pride) pa razdeli na teren - kot se ti zdi, draga Marjeta.⁴³ To so prve brzostrelke, ki so prišle v naše roke,⁴⁴ in te prosim, da pri nas res ostanejo. Zanesem se nate, da boš v teh stvarih trdna in neomajna. Obenem pošiljamo 300 kom. municije za uporabo v CK. Prilagam Ti točen seznam poslanega materiala, ki ga bo Rastko izročil tebi v roke, in se mu odzovi, čim pride, če te bo želel na kontakt. Prosim, Marjeta, zelo me skrbi, da ne bode šlo zopet drugam, uredi tako, da bo prav. Mogoče izgledam smešen, toda izkušnje govorijo v moj prid. Eno sem si obdržal do nadaljnjega sam (tako da jih je skupno 5).

Mimogrede Ti javljam, da je umrla na poškodbah, ki jih je dobila, ko je padla v zasedo, Katja, obveščevalka v Dolomitih.

K poročilu prilagam še zemljevid Primorske z vrisanimi objekti, dopolnila bomo redno pošiljali.

Pozdrave Tebi in Marjanu⁴⁵

Štefan⁴⁶

(konec)

³⁶ Majda Peruzzi - Urh (tudi Urška).

³⁷ V izvirniku: "odšel".

³⁸ Glagol "mislim" je tu manjkal.

³⁹ Tu je govor o trojici padalcev skupine ISLD (Miro Križmančič, Rado Semolič in Niko Sever), ki se je spustila v noči na 18. marec 1943 pri Paljevem ter se pridružila partizanom. Nekaj minut pred njo so se med slovenske četnike majorja Karla Novaka spustili Tone Božnar, Vencelj Ferjančič in Bojan Koler iz iste skupine. To so bili prvi primorski padalci. Med partizane so že nekaj dni po pismu, ki ga tu obravnavamo, v noči na 19. julij 1943, spustili naslednji.

⁴⁰ O vsem tem glej poročilo Mira Perca - Maksa z dne 2. avgusta 1943 v Mladiki 1995, št. 9.

⁴¹ Angleži.

⁴² Andrej Babnik.

⁴³ Zdenka Kidrič - Marjeta.

⁴⁴ V roke Vosa.

⁴⁵ Vito Kraigher - Marjan (tudi Stane ali Stanko).

⁴⁶ Edo Brajnik - Štefan.

Mitja Petaros

O bankovcih

Numizmatika je splošno znana kot “veda o novcih” že od svojega nastanka. Opredeljujemo jo kot pomožno znanost, s katero boljše proučujemo zgodovino, in zato v numizmatično gradivo vključujemo raznovrstna “denarna sredstva”, ob kovancih tudi bankovce, delnice, vrednostne listine ipd. Papirnati denar danes prevladuje kot plačilno sredstvo in spoznavamo ga lahko z zgodovinskega, ekonomskega, političnega, pravnega, kulturnega, umetniškega in tehničnega vidika. Majhni koščki natisnjenega papirja vsebujejo torej nič koliko zanimivih podatkov.

Papirnatega denarja poznamo več vrst, zato ga najpogosteje delimo v tri osnovne skupine: državni papirnati denar (tega so izdale države zaradi svojih finančnih potreb in ima značaj zakonitega plačilnega sredstva), bančni papirnati denar (katerega dajejo v obtok banke zaradi svojih raznovrstnih potreb in ima tudi značaj zakonitega plačilnega sredstva) in zasilni papirnati denar (ki ni običajno plačilno sredstvo in se izjemoma uporablja v primeru odsotnosti zakonskih plačilnih sredstev). Svojčas so numizmatiki največkrat proučevali papirnati denar, ki je veljal kot zakonsko plačilno sredstvo in je bil uradno v obtoku, danes pa se zelo uveljavlja tudi zbiranje delnic, obveznic, vrednostnih papirjev, celo poskusnih odtisov in neizdanih “vzorcev” (*faksimile* ali *specimen*) in zasilnega denarja (kot so npr. mini-čeki “*miniassegni*”, ki so bili v Italiji v obtoku v 70-ih letih prejšnjega stoletja, s katerimi so banke kljubovale pomanjkanju kovanega drobiža). Opisal bom naj-

bolj razširjeno zbiranje nekovanega denarja oz. uradne bankovce (ki niso več samo papirnati, ampak marsikje po svetu tudi iz posebne plastike, v Mladiki smo zadnje opisali v 47. letniku).

Prve bankovce so si zamislili na Kitajskem iz čisto praktičnih razlogov. Tam je v 10. stoletju po Kr. vlada kovala zelo težke novce, ki pa niso bili veliko vredni, tako da so jih potrošniki kar puščali pri trgovcih in ti so jim v zamenjavo napisali potrdila o prevzemu. Navada se je tako razširila, da je taka nadomestna potrdila začela tiskati vlada in tako so postala uradno plačilno sredstvo (saj so jim tudi določili razne vrednosti, da bi poenostavili in poenotili način plačevanja). Najstarejši ohranjeni papirnati denar, ki ga danes poznamo, so taki kitajski primerki iz 13. stoletja. V Evropi so se bankovci začeli uporabljati le v 17. stoletju, iz podobnih razlogov kot prej na Kitajskem. Predno so se pojavili uradni tiskani bankovci, so tudi na našem kontinentu uporabljali ročno pisane listke, ki so nadomeščali večjo količino kovanega denarja; leta 1661 pa je Stockholmska banka začela izdajati prvi tiskani papirnati denar, saj ji je primanjkovalo srebrnikov (v poznem 17. stoletju so bankovce uvedli tudi v Veliki Britaniji, spet na pobudo bank - kot zanimivost: prva evropska državna banka je bila “*Banco di S. Spirito di Roma*”, ki jo je leta 1605 ustanovil papež Pavel V. v papeški državi). Ljudje pa sprva bankovcem niso posebno zaupali in so jih manj cenili kot kovance (ker so ti bili iz žlahtnih kovin), a temu je botrovala tudi nerodnost nekaterih bankirjev (npr. škot John

Bankovec, ki so ga v Avstroogrski izdali leta 1912: na avstrijski strani je vrednost napisana v vseh jezikih, ki so jih uporabljali v cesarstvu (med temi tudi slovenščina).

Na sliki je bankovec, ki zaradi svoje slabe kvalitete ni zanimiv za zbiratelje, vseeno pa je pomemben iz zgodovinskega pogleda, saj so ga leta 1916, ko je prišel v obtok, imenovali "cikorijevci".

Law, ki je leta 1718 odprl v Parizu banko in prejel dovoljenje francoskega kralja za izdajo bankovcev, jih je dal preveč v obtok, tako da so kaj kmalu izgubili vso vrednost in niso bili več uporabni).

V naših krajih so papirnati bankovci začeli pogoščeje krožiti zaradi potrebe po likvidnosti. Cesarica Marija Terezija je leta 1750 uvedla denarno reformo, ki je predvidevala tudi uvedbo bankovcev, a reforma ni nikoli dokončno "zaživela" zaradi nenehnih novih emisij papirnatega denarja (saj je imelo cesarstvo ogromne stroške za kritje raznih vojn, še posebno z Napoleonom). Le po letu 1820 so v Avstriji uvedli bankovce Nacionalne banke (ki je bila predhodnica Avstro-ogrske banke), ki so imeli enakovredni tečaj s srebrnimi novci. A že marčna revolucija leta 1848 je spet povzročila pravi pretres tudi v plačilnem prometu, saj so ljudje pospešeno zamenjavali bankovce za srebrne kovance (v nemirnih časih pač ljudstvo vedno začne skrivati kovani denar, ki bi ga lahko ob potrebi uporabilo, tako da pride do pomanjkanja drobiža v obtoku). Tako skrievanje in kopičenje kovancev je povzročilo resne plačilne težave, saj so bili neuspešni vsi vladni ukrepi, da bi ta fenomen zaježili. Tako so ob pomanjkanju drobiža začeli izdajati privatne plačilne bone najrazličnejši trgovci, obrtniki in celo mestni občinski sveti. Vlada je to skušala zaježiti in zato so izročili v obtok veliko količino srebrnega drobiža po 6 krajcarjev, a je tudi ta kmalu "izginil" iz vsakdanjega prometa. Nado-

mestili so jih z državnimi bankovci po 6 in po 10 krajcarjev, ki so jih vrgli v obtok 1. julija 1849 (te so pri nas imenovali "flike" zaradi njihove nizke vrednosti, naziv se je pozneje prenesel na vsak manjvredni novček: npr. po 10 krajcarjev in potem tudi po 20 vinarjev). Zaupanje v bankovce se je v Avstro-ogrski vračalo zelo počasi; leta 1892 so izvedli koronito denarno reformo, ki je uvedla celo novo valuto (odslej so bile v obtoku krone v zelo enostavnem razmerju s prejšnjo valuto: en goldinar je imel protivrednost dveh kron, še vsaj celo desetletje pa so ljudje uporabljali "staro" valuto za računanje, saj je bila še vedno uradno v obtoku, čeprav v dokaj manjšem obsegu). Tudi boljše gospodarske in finančne razmere so le prispevale, da so postali bankovci spet priljubljeni med ljudmi. A izbruh prve svetovne vojne poleti leta

Papirnati denar, ki ga je zaradi pomanjkanja drobiža izjemno izdala občina Ljubljana leta 1919.

1914 je spet prinesel običajne težave pri plačilnem prometu. Ker so spet nekatere občine, hranilnice, tovarne in celo večje trgovine začele izdajati zasilni papirnati drobiž, da bi si pomagali pri težavah v izplačevanju, je državna banka najprej izdala zelenkastomodre bankovce po dve kroni (a zaradi popolnega pomanjkanja drobiža so ljudje začeli te bankovce trgati na polovico in na četrtine, tako da so si sami ustvarjali vrednosti po eno oz. po pol krone). Da bi tako početje odpravili, je Avstro-ogrska banka 1.12.1916 dala v obtok nove bankovce vrednosti ene krone. Naj tu spomnimo na neko zanimivost: novi bankovci so bili živorodeče barve, zato so jih na

Bankovec vrednosti petsto milijard dinarjev, ki so ga izdali v Beogradu leta 1993, je doslej bankovec z najvišjo nominalno vrednostjo, ki je bil kdajkoli izdan.

Slovenskem preimenovali v "cikorjevce". To pa je izhajalo iz neke druge starejše navade: konec 19. stoletja se je iz neobičajnega razloga na deželi uveljavila cikorija kot kavni nadomestek. To so pač naj-

pogostejše prodajali v rdečem ovojnem papirju, ki je navlažen puščal svojo barvo. S takim papirjem so si žene in mlada dekleta naskrivaj rdečila lica in ustnice, tako da so ob nakupu mlete cikorije vedno zahtevale, da bi bila zavita v tisti rdeč papir, ki bi ga lahko kasneje uporabile tudi kot rdečilo oz. šminko. Od tod zanimivo ljudsko ime za nove bankovce.

Videli smo, da imajo nasplošno bankovci zelo razgibano zgodovino. Zbiralci jih cenijo prav zaradi njihovega zgodovinskega naboja (saj so tudi odlični pokazatelj ekonomskega trenutka države, ki jih je dala v obtok - naj se spomnimo le bankovcev z milijardnimi vrednostmi dinarja v kriznih trenutkih, ko je razsajala izredno visoka inflacija), a tudi umetniška vrednost ni zanemarljiva. Zaradi strahu pred ponarejevalci so bili bankovci vedno tehnično in likovno zelo lepo dovršeni. Od prejšnjega stoletja dalje so ilustracije na bankovcih tudi proslavljale pomembne ljudi, tako da je tudi kulturno sporočilo prišlo na svoj račun. Tako se zbiranje bankovcev vedno bolj uveljavlja med numizmatiki in nekateri se približajo tej zanimivi znanstveni vedi prav zaradi bankovcev samih, saj je zbiranje polno neslutnih skrivnosti, ki ob svojem razkrivanju zbiratelja nagradijo z velikim zadoščenjem.

KAVČIČ JOŽICA IN KAVČIČ JOŽE (FOTOGRAFIJE), KO JE LETO NA POLHOGRAJSKEM SKOZ'. Ljubljana, Salve, 2005. 624 str.

Avtorja sta že pred časom napisala knjigo z opisi in fotografijami vseh verskih znamenj v polhograjski župniji. Sedaj pa sta občudovalcem narave, umetnosti in življenja na deželi ponudila še drugo. Na 624 straneh sta pripravila veliko zanimivega branja in zelo veliko število fotografij. Knjiga je zbornik ali pa koledar. Vsak mesec je posvečen eni izmed cerkva ali kapel v župniji.

Za ta nekoč majhen kraj sredi Polhograjskih Dolomitov je prav neverjetno, da so prav vseh 10 cerkva postavili istega leta. V njih je stara oprema, neznanih in domačih umetnikov, ali pa znanih slikarjev, kot so: Leopold Layer, Theresa Contessa Auersperg, nečakinje grofice Antonije

Blagaj, po katerem priimku je dobila ime slavn roža Blagajev volčin, Marko Jerman, Valentin Janez Metzinger, Janez Šubic, domačin Jernej Trnovec, H. M. Loehr in dr.

Za vsak mesec so poleg imen vseh godovnikov zapisana tudi modrovanja o vremenu in letini. V nadaljevanju pa so predstavljeni važnejši prazniki in svetniki s fotografijami kipov in slik iz domačih cerkva. Avtorja sta opisala in dokumentirala na fotografijah tudi praznovanja, šege in opravila v domači fari. Za zgodovino in etnologijo tega kraja sta opravila velikansko delo.

Ciril Velkovrh

mesec	kraj	cerkev ali kapela	zgrajena	nadm. viš.
1.	Briše	Cerkev Svetih treh kraljev	l. 1526	(374 m)
2.	Polhov Gradec	Kapela na Kalvariji	l. 1853	(460 m)
3.	Selo	Cerkev sv. Jedrt	l. 1526	(745 m)
4.	Praproče	Cerkev sv. Jurija	l. 1526	(549 m)
5.	Polhov Gradec	Kapela sv. Jožefa v gradu	obnovljena	(365 m)
6.	Dvor	»Grofovska« cerkev sv. Petra	l. 1526	(350 m)
7.	Podreber	Cerkev sv. Elizabete Ogrske	l. 1526	(396 m)
8.	Polhograjska gora	Cerkev sv. Lovrenca	l. 1526	(800 m)
9.	Polhov Gradec	Župnijska cerkev Marijinega rojstva	l. 1736	(397 m)
10.	Setnica	Cerkev sv. Uršule	l. 1526	(702 m)
11.	Setnik	Cerkev sv. Martina	l. 1526	(567 m)
12.	Dvor	Cerkev sv. Nikolaja	l. 1526	(349 m)

Dr. Milica Kacin-Wohinz

Elio Apih

1922-2005

Spoznala sem ga v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja, hitro zatem ko so mi v novoustanovljenem Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja naložili raziskovalno nalogo, primerno Primorki: "Delavsko gibanje v Trstu." Morala sem v Trst, saj razen časopisa Delo v Ljubljani ni bilo gradiva za to raziskavo, k takratnim zgodovinarjem, zbranim okrog Deputazione Regionale per la Storia del Movimento di Liberazione Nazionale, ki mu je predsedoval Ercole Miani z edinim rednim, še danes delavnim sodelavcem Gallianom Fogarjem. Tam in okrog revije Trieste so se zbirali zgodovinarji Carlo Schiffrer, Elio Apih, Enzo Collotti, Claudio Silvestri, Ennio Maserati, Giulio Cervani, pozneje še Teodoro Sala, Giovanni Miccoli in vrsta njihovih učencev. Njihova dela o Trstu in "Venezii Giulii" so mi poleg Čermeljevih odpirali vpogled v zgodovino te pokrajine, ki smo jo imeli vsak za svojo in smo jo raziskovali vsak s svojega nacionalnega stališča: Italijani Italijane, Slovenci Slované - Slovence in Hrvate, kakor delamo v glavnem še danes. Apih je s sodelavci in študenti raziskoval tudi v arhivu IZDG, ki ga v svojih delih vestno citira, z referati je sodeloval tudi na zborovanjih Zveze zgodovinskih društev. Sicer pa sva se pogosto srečevala na znanstvenih srečanjih v Trstu, Vidmu, Anconi, Pazinu in še kje. Imela sva vzporedno tematiko: Julijska krajina med dvema vojnama.

Apih se mi je že pri prvih srečanjih pohvalil, da ima slovenske prednike, da je bila njegova babica po materini strani iz Avč. Mnogo let pozneje, leta 1994, ko je slovensko-italijanska zgodovinsko-kulturna komisija zasedala na Bledu, smo povabili italijanske goste na izlet v bližnjo vas Zapuže, kjer smo Apihu priredili posebno presenečenje, ko smo s pomočjo ustnih virov poiskali hišo

njegovih prednikov. Tedaj nam je povedal o treh sinovih tega prednika, ki naj bi se naselili na Koroško, na Štajersko in v Trst. Med njimi je bil znani slovenski zgodovinar Josip Apih (1853-1911).

Tržaškemu Apihu se je 15. junija 1922 rodil Elio, pravnuk tistega Apiha iz Zapuž.

Univerzitetni študij filozofije je Elio končal v Padovi, študij moderne književnosti pa v Trstu. Po kratki srednješolski profesuri, med vojno tudi v Pazinu, je postal docent in profesor na tržaški univerzi, kjer je do upokojitve poučeval sodobno zgodovino. Med vojno je bil sodelavec tržaškega Comitato di Liberazione Nazionale, avgusta 1944 ga je nemška okupacijska oblast deportirala v podružnico koncentracijskega taborišča Dachau. Po vojni je bil aktiven v tržaškem tajništvu Italijanske socialistične stranke, v letih 1966-1968 je bil podpredsednik tržaške pokrajinske uprave. Društvo italijanskih antifašističnih deportirancev je Apiha nedavno imenovalo za častnega predsednika.

Značilen je bil njegov odnos do totalitarizmov. Roberto Spazzali se spominja njegove definicije: "Zapomni si, demokrati so protifašisti, toda niso bili

vsi antifašisti tudi demokrati." (Il Piccolo 1.4.2005.) V Trstu je bil v najboljših odnosih z voditeljem Slovenske kulturno-gospodarske zveze dr. Jožetom Deklevo, ki me je v mojem iskanju "virov" naklonjeno predstavljaj tržaškim zgodovinar-skim krogom. Apih je bil učenec znamenitega zgodovinarja in politika Gaetana Salveminija (v njegove raziskave sta spadala tudi Trst in jadransko vprašanje), od Benedetta Croceja pa se je, kot sam pravi, naučil, da "je zgodovinsko vedenje vedenje posebnosti v univerzalnosti, naučil sem se, da razumeti eno dejstvo pomeni zavdati se vse neznanske kompleksnosti in drugačnosti moti-

Elio Apih

vov, ki so ga določali, in da eno dejstvo obstaja, zato ker pripada široki mreži drugih dejstev in zadev, s katerimi je v bližnji ali daljni zvezi in jih na neki način povzema ali združuje.” (Prav tam.) Apih je pripadal tisti zgoraj omenjeni povojni generaciji tržaških raziskovalcev novejšje zgodovine, ki so se lotili revizije tržaškega skrajno nacionalističnega zgodovinopisja.

Apih slovi kot največji zgodovinar tržaškega devetnajstega stoletja. Vseh njegovih del tu ni mogoče navesti. Njegove prve objave iz začetka petdesetih let veljajo historiografiji. Leta 1957 je izdal v Turinu svojo prvo monografijo, posvečeno tržaški zgodovini v času merkantilizma: *La società triestina nel secolo XVIII*. Zatem je objavil razpravi o začetkih tržaškega liberalizma in o tržaškem pristanišču, hkrati je objavljala razprave in članke o Julijski krajini v periodičnem tisku “Pagine istriane” in “Trieste”. Članek *Avvento del fascismo a Trieste*, objavljen v Vidmu leta 1958, je nekakšen uvod v zgodovino tržaškega fašizma, ki jo je zaokrožil v samostojni knjigi *Dal regime alla Resistenza, Venezia Giulia 1922-1943* (Videm 1960). Šest let pozneje je tematiko med dvema svetovnima vojnama poglobljeno dopolnil in objavil v obsežnem delu *Italia. Fascismo e antifascismo nella Venezia Giulia 1918-1943* (Bari 1966). Po mnenju Marine Cataruzza se je lotil fašizma v Julijski krajini tudi iz zavesti, da se je treba oddolžiti Slovencem in Hrvatom za vse hudo, ki so ga doživeli pod fašizmom. To zatiranje je obravnaval v razpravi *Regime fascista e repressione nazionale ai confini orientali d'Italia* (Qualestoria, 1985, št. 1). V zborniku *Fascismo, Guerra, Resistenza* (Trst 1969), ki vsebuje razprave o političnih in socialnih bojih v Furlaniji in Julijski krajini, je Apih objavil dokumente o nemški ekonomski politiki v Julijski krajini v letih 1943-1945. Raziskave o začetkih fašizma v Trstu je za Apihom prevzel zgodaj ugasli Claudio Silvestri, dandanes pa nadaljujejo s poglobljenimi raziskavami zgodovine fašizma v Julijski krajini Apihovi učenci, med njimi Anna Maria Vinci, ki je pred kratkim (2003) izdala obsežno delo *Il Fascismo di confine*, ter Dario Mattiussi.

Apih je bil med prvimi italijanskimi zgodovinarji, ki so v kontekstu tržaške zgodovine obravnavali položaj slovenske in hrvaške skupnosti v fašistični Italiji. Slovence je o tem obveščal dr. Ivo Juvančič z recenzijami v reviji *Razprave in gradivo* (št. 3, 1963) ter v *Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja* (št. 1, 1962); v *Primorskem dnevniku* pa Drago Pahor. Zadnja leta se je posvečal tudi edinemu krema-

toriju v Italiji in pod njegovim vodstvom je bil izdalan Vodič po muzeju Rižarne pri Sv. Soboti.

S soavtorji je Elio Apih objavil več del s kompleksno problematiko: *Trieste, Storia politica e sociale* (Bari 1988), *Trieste e la sua storia* (Trst 1986), analitični katalog istrskega tiska 1807-1970 in 1871-1879 (Rovinj 1983 in 1986). Samostojni sta biografski deli *La formazione culturale di Gian Rinaldo Carli* in *Il ritorno di Gianni Stuparich* (Firence 1988). Razprave in referate na mnogih znanstvenih srečanjih je objavljala v revijah *Qualestoria*, *Il Ponte*, *Nuova rivista storica*, *Il movimento di liberazione in Italia* itd. V Sloveniji je objavljala v *Zgodovinskem časopisu*, *Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja* oz. za novejšjo zgodovino, v nekaterih zbornikih. Vrsto referatov o Julijski krajini in o Istri, predstavljenih na Pazinskih memorialih, kjer smo se letno srečevali hrvaški, slovenski in italijanski zgodovinarji, je objavljenih v zbornikih z istim naslovom. Uredil je zbornik, posvečen Gaetanu Salveminiju (1973), ponatis Vivantejevega *Irredentismo adriatico* (1997), njemu v čast pa je zgodovinarka Marina Cataruzza uredila zbornik *Trieste, Austria, Italia tra Settecento e Novecento: studi in onore di Elio Apih* (Videm 1996).

V zadnjih letih pa ni več pisal zgodovine, marveč povesti, pesmi in pravljičice, kajti po njegovem je “literatura vedno dvorezna in dvoreznost je dejanski ključ do realnosti, saj vsega ni mogoče razrešiti z logiko”. Njegove so povesti in pesmi: *Racconti giovanili e senili poesie* (Trst 2004) ter *Poesie tenute nascoste* (Trst 2001). Prelepa je *Fiaba*, pravljica o Rinoceronti, ki je imela ene same hlačke (glej *Il Piccolo* 1.4.2005).

Profesor Elio Apih pa ostaja v mojem spominu predvsem kot član slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije, ki je delovala v letih 1993-2000 v obliki večdnevni razprav o zgodovini slovensko-italijanskih odnosov v obdobju 1880-1956. Njegovo poznavanje dobe in evropskih procesov, njegovi argumenti pri zagovoru konkretnih italijanskih stališč in v kritiki slovenskih so neponovljivi, njegovo strpno poslušanje in razumevanje drugega je bilo vzor nekaterim, tudi našim, segretim glavam. Nekoč nas je vljudno poučil, da imamo jugoslovanski zgodovinarji glede komunističnega režima v primerjavi s fašističnim režimom “oprane glave” in da bo zato nujno nastopila revizija. Nekoč drugič pa je omenil, da ga je sram, ker je pripadal socialistični stranki, ki se je skorumpirana popolnoma sesula. Že na prvih srečanjih pa je z zadovoljstvom ugotavljal, da smo zdemonizirali našo skupno zgodovino, in ko

so se nabirale samo konfliktna tematika, je z grenkobo ugotavljal, da moramo naše delo nadaljevati z raziskavami o sožitju in prijateljstvu, kakršno se je razvilo po razmejitvi med Italijo in Jugoslavijo, saj vendar nismo bili vedno samo sovražniki. Njegove intervencije na devetih plenarnih zasedanjih so, tako kot vsa diskusija, posnete na trak in prevedene. Predstavljajo prava predavanja iz sodobne zgodovine in samo želeli je, da bi jih nekoč lahko objavili in priporočili slovenskim študentom zgodovine. V intervjuju v Piccolu je nejeverni novinarji zagotavljal, da je delo komisije res dolgotrajno in bolj kompleksno, kot izgleda, a je pozitivno in po njegovem bomo gotovo dosegli soglasje in uskladili ključna vprašanja dveh nacionalnih zgodovin. Cilj naše komisije je primerjal s ciljem nemško-češke komisije: prispevati k razumevanju med dvema narodoma je mogoče le s spoznavanjem konkretne realne podobe zgodovinskih dejstev. Razjasnitev zgodovinskih dogodkov gotovo ne zadostuje za povrnitev tistega, kar je bilo porušenega, toda lahko olajša trpljenje ob zavesti, da tudi drugi trpijo, čeprav neenakomerno. "Napačno je gledati na delo italijansko-slovenske komisije z lokalističnega vidika (z lahkoto padete v to past); ne gre samo za obmejna vprašanja, gre za vprašanja nekega kontinentalno pomembnega območja. (Novinarka:) *Naloga ni lahka...* Ne, naloga ni lahka. Kot komisija, ki jo je imenovala vlada, smo močno izpostavljeni in imamo večjo odgovornost nasproti javnosti; ne moremo se skriti pod nekakšno akademičnost ali formalizem /.../ Diskurz pojasnjevanja je težak. Nobena zgodovinska pripoved ne more vseh zadovoljiti, predvsem moramo paziti, da ne popustimo s kompromisi (jaz priznam to, ti pa tisto). Edino zagotovilo je znanstvena zavest; kritična zavest, seveda /.../ Fašistična raznarodovalna politika je bila ali ne poskus 'kulturnega genocida'? In bazoviški dogodki iz maja 1945 so bili ali ne politično motivirani masaker?" (Il Piccolo 3.12.1996).

Apih je bil avtor italijanske verzije poglavja o obdobju med dvema vojnama, slovensko sestavila jaz, in skupaj sva na osnovi obeh besedil sestavila prvi osnutek sedem strani obsegajoče sinteze tega poglavja, ki ga je komisija za končno poročilo le neznatno korigirala. Zatem je Apih zbolel in izstopil iz komisije (1997), a je njeno nadaljnje delo do konca spremljal. V odgovoru na moje zadnje pismo 12. julija 1998 se mi je zahvalil, kajti "občutek, da nisi pozabljen, je vedno lep," in potožil, da se mu zdravlje slabša in da mu postaja vsaka konverzacija težavna. "Vendar to ne pomeni, da v okviru majhnih možnosti, ki mi še preostajajo, ne nameravam še na-

prej prispevati k delu komisije, v kateri smo bili več let zavzeti. Nasprotno!" Ko je po odstopu predsednika Sergia Bartoleja grozil razpust komisije, mi je Apih zagotavljal, da še ni vse izgubljeno, da so še ljudje v Italiji, ki se zavzemajo za dokončanje dela, čeprav so njegova dolgotrajnost in drugi vzroki nekoliko razočarali pričakovanja, kakršna je komisija vzbudila v začetku. Prav se jim zdi, da pride na svetlo tekst, ki ga bodo podpisali znanstveniki obeh dežel, je zapisal, ker bo vsekakor pomenil "začetek širših medsebojnih kulturnih in civilizacijskih odnosov... Soglašam z idejo, da se v primerni obliki objavi vse ali pa del našega dela, in računam, da se bom še udeležil diskusije..." V komisiji je Apiha nadomestila Marina Cataruzza, poleg nje sta levji delež na italijanski strani opravila Apihova učenca Raoul Pupo in Fulvio Salimbeni.

Tržaški zgodovinar profesor Elio Apih je umrl v 83. letu starosti 31. marca 2005 v Trstu. Slovenski zgodovinarji in posebej člani slovensko-italijanske komisije se ga bomo spominjali z velikim spoštovanjem in naklonjenostjo. Njegovi družini, ženi, hčerki in sinu izrekamo iskreno sožalje.

Aleksander Furlan *Lesjena barka*

*Amb't je cesar pr' n's se ustavo,
p'r murje an muožek je ščifo popravo.
Ga cesar zagljeda, jen vele ga praša:
"Me znaste povet, krko let traja
ta barkica vaša?"*

*"Povem po pravice, pošteno zares,
barke ni kuanca ne kraja,
doker bo u buöršte raso še les!"*

*Se cesar p'd nusem pasmeje,
je vele zastuöpo, kaku je ta reč,
muöße na ruako tri kruöne prešteje,
pozdrave jen ne reče več neč.*

Barkovljanska anekdota.
Prip. Vladimir Vodopivec, po domače
uöd Ruskita.

Magda Jevnikar

Zoranu Mušiču v spomin

Odhajajo, dan za dnem, nezadržno, neprekinjeno, nič ne more zaustaviti tega nenehnega odtekanja. Med likovnimi ustvarjalci je bil to zame najprej Avgust Černigoj, nato Milko Bambič, pred kratkim Lojze Spacal in zdaj, 25. maja letos, Zoran Mušič. Vsi štirje so bili že znani in uveljavljeni umetniki, ko sem se začela zavedati svojega zanimanja za likovno umetnost. Ob njih sem spoznavala, kako je naša mala stvarnost neverjetno bogata z nadarjenimi ustvarjalci. Kot bi nam med vsemi izraznimi govoricami, mogoče prav zaradi težkih zgodovinskih razmer in grobih prepovedi, še najbolj uspevalo izražanje z likovnimi sredstvi. Večkrat sem skušala odgovoriti na vprašanje, zakaj so mi bili ti štirje slikarji tako dragi in priljubljeni, pa čeprav so bile med njimi očitno globoke razlike. Na koncu opazovanja in razmišljanja sem morala pristati na preprosto resnico, da je za sleherno umetnino bistvena avtentičnost.

Avtentičnost - beseda s širokim pomenskim razponom, ki pa mi pomeni predvsem iskrenost,

Zoran Mušič

nost, pristnost in hkrati poštenost do sebe in lastnega dela. V umetnikih je mimo tehnike, sloga in usmeritve ta osnovna poteza odločilna. Šele ob prisotnosti takšne naravnosti lahko opazimo, kako se nam delo vtisne v spomin in nam sledi še dolgo potem, ko smo že odšli z razstave.

Naj priznam, da me je Mušič najprej in dolga leta predvsem šokiral. Njegovi portreti izmzganih taboriščnikov iz cikla Mi nismo zadnji se skoraj niso razlikovali od lobanj ali skele-

tov, ki so ležali nagrmađeni nedaleč od taboriščnih barak. V vseh prizorih ena sama groza in strašljiva bližina smrti. Brez podrobnosti, brez poudarjenega ozadja, trupla kakor drobci sredi praznine. Neposredni zapisi, hitre skice, resnica, ki bruha na dan in se ne mara ukvarjati z evfemizmi. Na drugi strani pa so bili njegovi konjički, čisto drugačni, drobni barvni utrinki z rahlim pridihom vesele domišljije, skoraj naivno preprosti in domači, kakor so naivne, preproste in domače znane pravljice. In nato katedrale, temačne, mogočne, gluhe in votle, ne- ➡

Levo: Dalmatinski motiv (1952, olje na platnu, Pokrajinski muzej, Gorica). Desno: Nismo poslednji (1970, olje na platnu, zasebna last).

»Ne sme se več zgoditi«

Govor predsednika republike dr. Janeza Drnovška na državni žalni slovesnosti v Spominskem parku Teharje

Teharje, 11.06.2005

Spoštovani!

Pred dnevi smo v Sloveniji in v svetu obeležili 60 let konca druge svetovne vojne ter zmage nad nacizmom in fašizmom. Spomnili smo se strahot vojne in poudarili, da smo tudi Slovenci dali svoj prispevek k zmagi nad silami osi - silami zla.

Če bi nacistična in fašistična ideologija prevladala, danes nekaterih narodov najbrž ne bi bilo več. Utemeljeno lahko predpostavljamo, da tudi Slovencev ne.

Nacistom in fašistom so se uprle demokratične države, a tudi komunistična Sovjetska zveza, potem ko so jo nacisti brutalno napadli. Tedanjo Jugoslavijo in Slovenijo so sile osi razkosale in okupirale.

Takratna politična elita je bila neodločna. Nihala je med idejo o pasivnem odporu in čakanju na zaveznike ter med taktičnim sodelovanjem z okupatorji. Za razliko od njih je imela Komunistična partija jasno opredeljene in med sabo povezane cilje: borbo proti okupatorjem in hkratno spremembo družbene ureditve.

Zlasti nemški, a tudi italijanski okupator sta izvajala hudo represijo nad Slovenci. Izgnanstva, koncentracijska taborišča, streljanje talcev so hudo prizadeli naš narod. A tudi narodnoosvobodilna borba je bila trda in brezkompromisna. Padali so okupatorjevi vojaki, padali so partizani, a vedno več je bilo tudi žrtev bratomornega poboja..

Vedno bolj se je kazal revolucionarni značaj narodnoosvobodilnega boja. In na drugi strani protirevolucija. Meščanskim politikom, številnim kmetom

◀ (dalje s prejšnje strani)

gibne v svoji odmaknjenosti, še najbližje nagrobnim spomenikom. Zakaj mi je bilo vse to všeč? Zakaj sem pazila, da nisem zamudila nobene njegove razstave in sem se vračala domov s težkimi katalogi pod roko? Verjetno sem našla zanesljive odgovore na vsa ta in druga vprašanja šele ob Mušičevi veliki antološki razstavi v Gorici, ko se je bilo možno sprehoditi skozi njegovo dolgo ustvarjanje z vsemi razvojnimi črtami, ki so ga ponesle zdaj v kamnito naravo, kdaj drugič v morsko laguno, med sienske griče, ali pa v notranjost ateljeja, vse globlje, v dušo skrivnostnega misleca. Različne vsebine, raznoliki motivi, a v vseh delih ena sama doslednost, ki je prodirala v globino samorefleksije in istočasno ustvarjala vse prej kot enostavno večplastno barvno površino.

Ob razstavi v Gorici nisem stopila do njega, preveč vsega je bilo tistega dne za človeka, ki je moral zbirati vse svoje sile, da je

zdržal napor protokola. Zato bom ohranila v spominu nekdanjega Mušiča, duhovitega in razigranega, kot sem ga spoznala pred mnogimi leti, ko so mu na beneškem bienalu posvetili posebno dvorano in je razstavišče obiskal takratni predsednik Pertini. Spominjam se, da je bil umetnik veselo vznemirjen ob vesti, da ga bo počastil sam predsednik republike, vseeno pa se mu ni zdelo odveč spregovoriti o posameznih delih in mi jih predstaviti, kot bi bila pomembna novinarka. Takrat sem se čudila, danes razumem, da je tolikšno pozornost v resnici namenjal svojim delom, zato je bilo postranske važnosti, komu govori o njih.

Razumem, da so bila njegova dela njegovo življenje; čas razmišljanja in čas ustvarjanja - to je bilo pri njem globoko povezano, mogoče celo eno. In samo iz tako globokega odnosa do ustvarjanja so lahko nastale slike tolikšne ekspresivne moči in sporočilnosti.

Predsednik Drnovšek v Teharjah.

in neopredeljenim posameznikom je ostajalo vedno manj prostora med komunističnim odporom in med sodelovanjem z okupatorjem. Številni so izbrali sodelovanje z okupatorjem, ker so v tem videli več možnosti, da ohranijo svoje institucije, način življenja ali celo življenje samo. A s tem so se povezali z okupatorsko stranjo, ki je s sabo nosila breme uničevalne vojne in zločinov proti človeštvu. In znašli so se na strani poražencev.

Njihova usoda je bila žalostna. Grozovita. Tisoče domobrancev, ki so se prebili čez mejo, so zavezniški vrnili novi revolucionarni oblasti v Jugoslavijo. Kaj bo z njimi?

Odločitev je očitno sprejel takratni najvišji partijski in državni vrh. Brez ugotavljanja krivde, brez sodnih procesov so bili tajno, ponoči, pobiti in zakopani po številnih grobiščih po Sloveniji. Preko 13.000 tisoč naj bi jih bilo. In to po koncu vojne.

Poboj ni imel nobenega vojaškega smisla več. Slovenija je že bila osvobodjena. Samo maščevanje torej. In likvidiranje razrednega sovražnika.

Zločin je bil tako hud, da so ga takratne oblasti skrivale pred domačo in tujo javnostjo. Desetletja smo proslavljali samo svetle zmage nad okupatorji in domačimi izdajalci, temne strani revolucionarne zmage pa so bile zamolčane. Velika večina Slovencev o tem ni vedela nič. Dolgo časa je le slutila človeško tragedijo.

Ta zločin ne bremeni številnih partizanov, ki so se hrabro borili proti okupatorju in tisoči plačali s svojim življenjem. Ne bremeni večine ljudi, tudi komunistov, ki so si želeli bolj pravične družbene ureditve in niso sodelovali v bratomornih pobojih. Bremeni pa revolucionarne voditelje in njihove sodelavce, ki so brez vesti bili pripravljeni pobiti na tisoče ljudi, ne glede na njihovo dejansko krivdo.

Takrat so bili jugoslovanski komunisti verni Stalinovi učenci. Po Titovem sporu s Stalinom so jugoslovanskemu socializmu naredili nekoliko bolj človeške dimenzije. A začetki so bili hudi. Nespoštovanje človekovega življenja in človekovih svobod sta na koncu tudi v svetovnem merilu uničila za marsikoga plemenito idejo o pravičnejši družbeni ureditvi.

Spoštovani,

vse vojne nosijo s sabo hudo trpljenje. Ko živimo v miru, si to težko predstavljamo. Tudi človek se v vojni spremeni. V vojni počne stvari, ki bi si jih drugače niti zamisliti ne bi mogel. Zato je v miru in s časovnega razmaka težko razumeti, kaj se je takrat dogajalo.

Vojne tudi niso črno bele. Velikokrat se dogajajo nepojmljiva grozodejstva, tudi danes še, ko mislimo, da to ni več možno. Pa je. Kar spomnimo se Srebrenice.

Ne more biti lepe vojne. Zato je osnovno sporočilo tudi današnjega dne usmerjeno proti vojni. A tudi proti krvavi revoluciji. Proti totalitarizmu vseh vrst.

Svoje spore, svoje sobivanje moramo urejati le na miren način z demokratičnim dialogom in pravnimi sredstvi. S spoštovanjem vsakega človeka, z razumevanjem in upoštevanjem medsebojnih razlik. In včasih si lahko kaj tudi odpustimo.

Ne sme se več zgoditi, kar se je zgodilo v drugi svetovni vojni in po njej. Zato tudi gradimo demokratično evropsko skupnost. S trdnimi temelji pravne države, na podlagi medsebojnega spoštovanja in strpnosti.

Predvsem pa se ne sme nikoli več zgoditi, da bi Slovenec pobijal Slovence. Dogajanja v drugi svetovni vojni in po njej ne smemo nikoli pozabiti. Obžalujemo in spoštujemo vsako izgubljeno življenje.

Poklonimo se žrtvam. Vrnimo jim dostojanstvo vsaj v smrti. Naj nam bo njihova smrt v večni opomin. Naj počivajo v miru.

A življenje začnimo živeti na novo. Čas je prišel tudi za odpuščenje in spravo. Tukaj so nove generacije. Naše življenje danes in v prihodnosti ne sme biti obremenjeno s preteklostjo in starimi zamerami. Mora pa temeljiti na resnici. Tudi na resnici o tem, kaj se je zgodilo tukaj v teh dneh pred šestdesetimi leti.

NOVI KNJIGI GMD

V Galeriji ARS v Gorici je msgr. Oskar Simčič 26. maja predstavil novo knjigo časnikarke in publicistke Dorice Makuc Primorska dekleta v Nemčijo gredo.

Prav tam sta župnik Marjan Markežič in publicist Janez Povše 1. junija predstavila pesniško zbirko Zore Saksida Alfa in Omega.

VRTEC ELVIRE KRALJEVE

V Trebčah pri Trstu so 28. maja poimenovali otroški vrtec po igralki Elviri Kraljevi. Odkrili so tudi spominsko ploščo in izdali brošuro. Govorila je didaktična ravnateljica Stanka Sosič Čuk.

Jubilej v Štandrežu

Ob 40-letnici Prosvetnega društva Štandrež je dr. Damjan Paulin pripravil zbornik *Žlahtnost ljubiteljske kulture - Prosvetno društvo Štandrež - 40 let uspešnega dela 1965-2005*. Predstavili so ga 7. junija, medtem ko je 12. junija sledila še jubilejna proslava v Domu Antona Gregorčiča v Štandrežu. Posebej so se spomnili tudi zaslužnega rajnega župnika Jožefa Žorža.

SLOVENSKA SKUPNOST NA KONGRESIH

Na deželnem kongresu na Pomorski postaji v Trstu (levo) je spregovoril tudi evropski poslanec Ebner (desno).

Na Tržaškem in Goriškem so se v preteklih mesecih zvrstili kongresi Slovenske skupnosti na krajevnih, pokrajinskih in deželnih ravni.

Pokrajinski kongres SSk za Goriško je bil 13. maja v Gorici. Dr. Mirko Špacapan je bil potrjen za pokrajinskega tajnika, prof. Ivan Černic pa za pokrajinskega predsednika.

V Trstu je bil pokrajinski kongres 14. maja. Za tajnika je bil na prvi seji novoizvoljenega sveta potrjen odv. Peter Močnik, novi pokrajinski predsednik pa je Sergij Mahnič.

12. deželni kongres SSk se je začel 28. maja na Pomorski postaji v Trstu s tajniškim poročilom odv. Damijana Terpina in pozdravi številnih predstavnikov političnega in družbenega življenja ter drugih manjšin. Med drugimi sta posegla slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel in predsednik deželne vlade Riccardo Illy. Kongres se je nadaljeval naslednjega dne v Prosvetnem domu na Opčinah. Za deželnega tajnika je bil potrjen odv. Damijan Terpin, za deželnega predsednika pa odv. Drago Štoka.

Fašistični špijoni

V italijanskih strokovnih krogih, pri nas pa tudi v širši javnosti odmevajo in sproščajo ogorčene odmeve hude trditve, ki jih je zgodovinar Mauro Canali z univerze v Camerinu napisal v svoji 863 strani debeli knjigi *Le spie del regime* (Režimski vohuni, zal. Il Mulino, Bologna 2004).

Potem ko si je v Rimu ogledal donedavna zaprte arhivske fonde tajne fašistične politične policije in

pa povojnih epuracijskih postopkov proti njenim resničnim ali domnevnim sodelavcem, je v knjigi prikazal sistem in delo fašističnih tajnih služb ter objavil imena njihovih domnevnih sodelavcev.

Pri tem je Canali pogrel obtožbe, da je pisatelj Ignazio Silone v času, ko je bil med voditelji KPI, sodeloval z Ovro, podobne podatke pa je našel še za druge znane nesumljive osebnosti.

Kar pa zadeva naše kraje, je treba omeniti poglavje, ki govori o agentu Virginiu Troianiju in njegovih sodelavcih. Na podlagi arhivske dokumentacije naj bi med drugimi delala zanj, in torej za fašistični režim, tržaški škof msgr. Luigi Fogar, ki ga Vatikan odpoklical iz Trsta na zahtevo režima zaradi pravičnega ravnanja s preganjanimi Slovenci, in cvet goriških katoliških javnih delavcev, ki so bili ena izmed glavnih opor primorskega ljudstva v boju proti raznarodovanju, začenši z odvetnikoma Jankom Kraljem in Teofilom Simčičem, časnikarjem Poldetom Kemperletom, šolnikoma Antonom Kacinom in Radom Bednarikom, duhovniki Ivanom Rejcem, Andrejem Pavlico, Mirkom Brumatom idr.

Kak italijanski zgodovinar je kmalu javno opozoril prof. Canali, da je gradivo tajnih služb uporabil zelo nekritično. V Trstu se je v dnevniku *Il Piccolo* oglašil časnikar in nekdanji vidni politik Guido Botteri, ki je po lastnem ogledu gradiva o Fogarju, Kralju in sodelavcih potrdil površnost avtorjevega pristopa. Canali ni našel nobenega izvirnega bremenilnega dokumenta in ni upošteval povojnih preiskav o tej zadevi. Skupina vidnih italijanskih in slovenskih osebnosti iz naših krajev pa je junija objavila odprto pismo, v katerem zaprepadeno komentira domnevna "odritja".

Kot to vemo iz slovenskih izkušenj, je pisanje zgodovinskih razprav ali objavljanje seznamov le na podlagi nekritično prebranih poročil tajnih služb izredno tvegano in velikokrat krivično početje.

UMRL JE SLIKAR ZORAN MUŠIČ

V Benetkah je 25. maja umrl eden izmed najpomembnejših sodobnih umetnikov, naš svetovno znani slikar Zoran Mušič, ki se je rodil 12. februarja 1909 v Bukovici pri Gorici. Ravno v zadnjem obdobju je bil vendarle tudi med Slovenci, zlasti pa na Goriškem deležen večje pozornosti.

Tako so 14. maja v državni knjižnici v Gorici odprli razstavo 176 Mušičevih drobnih risb in grafik, ki jih ima v lasti njegov prijatelj Maurizio Zanei. Razstavili so tudi nekaj Mušičevih katalogov, grafik in bibliofilskih izdaj ter natisnili bogat italijansko-slovenski katalog.

Ob robu razstave so bile še druge kulturne pobude, na primer 4. junija predavanje Marilene Pasquali in Petra Krečiča ter nastop pianista prof. Aleksandra Rojca, ki je Mušiču v čast posnel zgoščenko, 10. junija pa nagovor pisatelja Borisa Pahorja - ki sta ga predstavili Tatjana Rojc in Cristina Benussi - o rajnem slikarju in taboriščih.

RAZSTAVA O POVOJNIH GROBIŠČIH

V Celju so 31. maja odprli razstavo *Prikrito in očem zakrito* - prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne, ki jo je pripravil prof. Mitja Ferenc z Ljubljanske Filozofske fakultete s sodelavci. Na ogled so predmeti, ki so jih našli ali izkopali pri grobiščih, ter podatki o tem, da so bili med marcem 2002 in decembrom 2004 uradno zbrani podatki o 410 prikritih povojnih grobiščih, izmed katerih jih je le tretjina označenih. Popisati bi bilo treba vsaj še 160 grobišč, vendar se je za državo s koncem leta 2004 raziskovalni projekt iztekel in ni jasno, ali bo refinansiran.

Razstavo je uradno odprla prof. Spomenka Hribar. Izšla je tudi študija, časnikar Jože Možina pa je pripravil dokumentarec.

BRATA

Ob 60-letnici konca vojne je Slovensko narodno gledališče Opera in balet Ljubljana postavilo na oder novo delo skladatelja Alojza Ajdiča (roj. 1939), glasbeno dramo v petih dejanjih *Brata*, za katero je napisal libreto Marko Selan, pogumno pa govori o zlu okupacije ter o krutih medslovenskih delitvah v času vojne in revolucije.

Tabla v spomin na dr. Alojzija Dolharja

Slovensko kulturno središče Kanalske doline Planika in Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske sta 26. junija na Trbižu pripravili slovesno odkritje spominske plošče na domu zdravnika, narodnega delavca, tigrovca in planinca dr. Alojzija Dolharja (1902-1969). Prisotne je pozdravil predsednik SKS Planika Rudi Bartaloth, slavnostni govor je imel prof. Bojan Pavletič iz Trsta, zapel pa je kvartet družine Zwitter iz Ziljske doline. Med družabnim srečanjem na vrtu gostoljubne domačije Dolharjevih so udeleženci prejeli še spominsko knjigo Dr. Alojzij Dolhar 1902-1969, ponosni zdravnik in rodoljub, bojevnik za narodne pravice Slovencev v Kanalski dolini, ki jo je na 132 straneh uredil slavljenčev vnuk, časnikar Erik Dolhar iz Trsta, izdalo pa jo je SKS Planika.

Levo: govornik Bojan Pavletič in množica pred Dolharjevo hišo na Trbižu; v sredini: odkritje plošče; desno: Miran, Vida in Rafko Dolhar (foto Lucijan Pelicon)

ODLIKOVANA AMERIŠKA POLITIKA

Dva ameriška politika slovenskega rodu sta prejela visoki slovenski odlikovanji za pomoč, ki sta jo doslej nudila Republiki Sloveniji in razvoju slovensko-ameriških stikov.

Predsednik Drnovšek je 3. maja na Brdu izročil zlati red za zasluge republikanskemu senatorju in bivšemu guvernerju države Ohio Georgeu Voinovichu, ki je po materi Slovenec, po očetu pa Srb.

Predsednik državnega zbora Cukjati pa je 1. junija v imenu predsednika republike izročil odlikovanje zlati red za zasluge demokratskemu članu predstavniške zbornice Jamesu Oberstarju, ki izhaja iz družine slovenskih priseljencev v Minnesoti.

PLOŠČA ZA DANILA ZELENA

Društvo TIGR in ljubljanska občina sta 14. maja odkrila ploščo v spomin na vojaškega voditelja Tigra Danila Zelena na hiši, kjer je v Ljubljani živel deset let. Spregovoril je predsednik društva TIGR Franjo Batagelj.

SLOVENSKA KULTURA V VOJNEM ČASU

Slovenska matica je 10. in 11. maja priredila v Ljubljani simpozij Slovenska kultura v vojnem času: položaj in dileme slovenske inteligence in umetniška ustvarjalnost med drugo svetovno vojno.

MERKÚJEVE KNJIŽNE NOVOSTI

Pri založbi Pizzicato v Vidmu je izšla nova, popravljena izdaja monumentalne dvojezične knjige prof. Pavleta Merkúja iz leta 1974 Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji. Priložena ji je zgoščenka s 30 posnetki ljudskih napevov.

SLOVESNOST V ROGU

Pod Krenom v Kočevskem Rogu je bila 5. junija spominska maša za žrtve vojne in revolucije ob 60-letnici povojnih pobojev. Ljubljanski nadškof Alojzij Uran, ki je vodil somaševanje za kakih 4.000 udeležencev, je tudi blagoslovil mozaik p. Marka Rupnika v lani zgrajeni kapeli in pa bronasti odlitek Roškega križa, ki ga je leta 1990 izdelal Metod Frlic. V nadaljevanju je bil kulturni program z govori. Osrednjega je imel predsednik Nove Slovenske zaveze Anton Drobnič.

SKAVTI

Tržaški in goriški del Slovenske zamejske skavtske organizacije sta imela letos skupno jurjevanje, in sicer 8. maja najprej ob Doberdobskem jezeru, nato pa v Jamljah. Zbralo se je nad 300 skavtinj in skavtov vseh treh starostnih vej. Obljub je bilo skupno 68 (40 s Tržaškega in 28 z Goriškega, vendar ne gre samo za nove člane, saj so med starejše prestopili tudi volčiči in veverice). Maševal je p. Mirko Pelicon, sledili so kosi- lo, dejavnosti po vejah in taborni ogenj. Na njem so napovedali, da bo, po desetletju, prihodnje leto spet zamejski skavtski jamboree.

60-LETNICA

PRIMORSKEGA DNEVNIKA

Primorski dnevnik je 13. maja praznoval 60-letnico izhajanja. Pred tem je do 7. maja 1945 izhajal kot Partizanski dnevnik. Izšla je posebna številka, v Časnikarskem krožku v Trstu pa je bilo slavnostno srečanje.

Širše proslavljanje jubileja je bilo povezano s proslavljanjem 60-letnice osvoboditve 15. maja dopoldne pred Kosovelovim kipom v Ljudskem vrtu v Trstu, kjer je govoril je pisatelj Boris Pahor, popoldne pa pod šotorom pri Briščikih, kjer je govoril prof. Miran Košuta.

BR. BRANKO LIKAR

Spregovoril si mi na srce

Založba Družina v Ljubljani je izdala zanimivo knjigo minoritskega brata in gvardijana v Sostrem Branka Likarja (roj. na Otlici leta 1965) **SPREGOVORIL SI MI NA SRCE**. Podnaslov **Pot duhovnega spremljanja** opozarja, da gre za sodobno napisan pripomoček za duhovno rast, zaznamovan z močno izkušnjo, ki jo je avtor doživel na tri-mesečnem tečaju za duhovno spremstvo in osebno spremljane duhovne vaje leta 2000 v Zambiji (kjer je nekoč že bil laiški misijonar) na podlagi frančiškovskega programa, ki ga je pred četrto stoletja razvil p. Tom Speier, OFM.

Ko smo bili že v tiskarni, smo zvedeli za žalostno vest, da je obetavni avtor 29. junija podlegel hudi bolezni.

MATURANTI

Z 22. junijem so se s pisno nalogo iz slovenščine tudi na slovenskih višjih srednjih šolah na Tržaškem in Goriškem začeli državni izpiti. Na štirih slovenskih višjih šolah v Trstu so letos 103 maturanti, na štirih šolah v Gorici pa jih je 31.

POSEBNI BATALJONI

Mlada openska specialistka za zgodovino posebnih bataljonov Sara Perini je skupno z Brankom Čermeljem pri založbi Radivoj Humar v Renčah izdala knjigo Battaglioni Speciali - Kalvarija primorskih mladoletnikov v sliki in besedi.

Zamejski novomašnik David Pahor

Slike jameljskega novomašnika Davida Pahorja v nedeljo, 12. junija 2005 (Foto DPD).

V rojstnih Jamljah je 12. junija daroval novo mašo 35-letni David Pahor. V duhovnika je bil posvečen dan prej v Pulju, kjer je študiral v mednarodnem misijonskem seme- nišču Redemptoris Mater, ki ga kot ravnatelj vodi rojak Janez Oberstar.

David Pahor se je oblikoval v neokatehumenatu.

Vidna domovina

Ob 50-letnici avstrijske državne pogodbe je na Koroškem stekla akcija Vidna domovina s postavljanjem zasebnih dvojezičnih krajevnih napisov na zasebnih zemljiščih. V prvem mesecu so jih postavili 152.

Na podlagi novih možnosti, ki jih avstrijska pošta nudi za "personalizirane znamke", pa so izdali tudi dvojezično znamko v vrednost 0.55 evra z napisom St. Kanzian - Škocjan in omembo 50-letnice.

POEZIJE BRANKA ROZMANA

Celjska Mohorjeva družba je izdala pesniško zbirko duhovnika in publicista dr. Branka Rozmana Čas je zreli plod jeseni. Dne 31. marca je avtor obhajal 80-letnico. Do leta 1964 je deloval v Argentini, kjer je med drugim napisal več dram, v Rimu pa je objavil pesniško zbirko Na steni spi čas (1954). Nato je bil do leta 1991, ko se je vrnil v Slovenijo, izseljeniški duhovnik v Münchnu ter je 27 let urejal verski mesečnik za izseljence Naša luč.

ŽRTVE VOJNE IN REVOLUCIJE

V Državnem svetu v Ljubljani so 17. maja predstavili zbornik Žrtve vojne in revolucije, ki na 202 straneh drobnega tiska prinaša referate in (nelektorirano!) razpravo z interdisciplinarnega posvetovanja, ki je bilo pod tem naslovom v Državnem svetu 11. in 12. novembra lani. Kot ugotavlja uredniški odbor, je v knjigi zbran trenutno najpopolnejši pregled "nad razlogi, začetkom, potekom, koncem in posledicami (državljanske) vojne oz. revolucije na Slovenskem".

OBLETNICE NA KOROŠKEM

V Celovcu so se osrednje slovenske organizacije 5. junija spomnile 60-letnice konca vojne, 50-letnice avstrijske državne pogodbe in 10-letnice vstopa Avstrije v Evropsko zvezo. V stolnici je bila najprej maša, pri kateri je pridigal pliberški dekan Ivan Olip, v Domu glasbe je bila nato multimedijška prireditev. Osrednji govornik je bil predsednik Zveze slovenskih izseljencev Jože Partl.

VESNA CUNJA O ATTEMU IN TAUFFERERJU

Zavod Pio Paschini iz Vidma je izdal študijo Lettere di Carlo Michele d'Attems a Franz Xaver Taufferer (1764-1773), ki jo je napisala mlada rojakinja iz Brescie dr. Vesna Cunja. O stikih med prvim goriškim nadškofom in omenjenim stiškim opatom ter o njunem spoštovanju maternega jezika vernikov so spregovorili na predstavitvi knjige 16. junija v Attemsovi palači v Gorici.

Umrla Josipina Vodopivec

V Marijinem domu v Ul. Risorta v Trstu, kjer je živela zadnja leta, je 8. maja umrla Josipina, za vse znance Pepca Vodopivec. Njena življenjska pot je bila značilna za našo trpko polpreteklost. Rodila se je 30. septembra 1923 v Trstu, mladost pa je kot primorska emigrantka preživela v Sloveniji. Zgodaj je izgubila očeta, za katerega je v družinskem krogu do konca držala domneva, da s skupino drugih slovenskih delavcev v tržaškem pristanu v času naraščajočega fašističnega terorja ni postal žrtev navadne nesreče na delu. Med vojno so fanta na Dolenjskem, s katerim si je mislila ustvariti družino, partizani mučili in umorili. Po vojni je bil dolgo zaprt njen brat, nakar se je vrnila v rodno mesto. Ob vsem tem je ohranila vesel značaj in globoko vero. Ob svojem delu je dolga leta gospodinjila duhovniku dr. Jožetu Prešernu in mu pomagala pri številnih podvigih na verskem in vzgojnem področju. Več let je bila prednica Marijine družbe v Ul. Risorta in do konca redna članica cerkvenega pevskega zbora pri Novem sv. Antonu.

KNJIGA JOHNA EARLEJA V LONDONU IN LJUBLJANI

Knjigo Johna Earleja The Price of Patriotism (Cena domoljubja), ki govori o britanskih misijah pri partizanih na Primorskem in o usodi "primorskih padalcev", so predstavili 24. maja v Londonu, 8. junija pa v Ljubljani.

O svoji knjigi je Earle v Londonu sam govoril v Special Forces Clubu. V Ljubljani pa sta Klub Nove revije in Svetovni slovenski kongres priredila o njej okroglo mizo. Vodila jo je publicistka Alenka Puhar, pri njej pa so sodelovali časnikar Ivo Jevnikar in zgodovinarji Jera Vodušek Starič, Boris Mlakar ter Marjan Linasi.

TEDEN KOROŠKIH SLOVENCEV

13. Teden koroških Slovencev so Biro za koroške Slovence pri deželni vladi in Krščanska kulturna zveza ter Slovenska prosvetna zveza prvič priredili v samem Celovcu. Za začetek so 30. maja odprli razstavo slikarja Karla Vouka. Slavnostni govornik je bil avstrijski veleposlanik v Ljubljani Zdravko Inzko. Slovenske ustanove in organizacije so v Celovcu pripravile svoje "dneve odprtih vrat", ki pa niso pritegnili večjega zanimanja oblasti in pripadnikov večine.

SPOMINI NA TEŽKE DNI

Pri Družini so v obogateni izdaji ponatisnili znano in pretresljivo knjižico duhovnika Janeza Zdešarja Spomini na težke dni - Beg iz teharskega taborišča. Ob temeljnem besedilu so še slikovne priloge, opombe Tineta Velikonje in razmišljanji Janeza Grila ter Justina Stanovnika.

ODPORNišKA FOTOGRAFIJA

V Muzeju novejšje zgodovine v Ljubljani so 31. maja odprli razstavo in predstavili knjigo mladega tržaškega zgodovinarja Franca Fabca in Dejana Vončine Slovenska odporniška fotografija 1941-1945, ki prinaša izbor 270 fotografij, izšla pa je pri založbi Modrijan.

KRAJEVNA IMENA

V Kraški hiši v Repnu so 11. junija predstavili brošuro Col, Poklon, Fernetiči-Fernetti. V njej je Vesna Guštin zbrala krajevna in ledinska imena v teh zaselkih.

Občinska uprava pa je natisnila prvo številko svojega dvojezičnega glasila.

Finžgarjev dom na Opčinah

Maja so v dvorani Finžgarjevega doma na Opčinah predstavili dve novi publikaciji založbe Mladika. V četrtek, 6. maja, je Nadia Roncelli predstavila knjigo Marjana Pertota *V deželi Jake Štoka*, ki jo je Mladika izdala v sozaložbi z Gledališkim muzejem v Ljubljani. Pred predstavitvijo knjige je Slovensko dramsko društvo Jaka Štoka s Proseka in Kontovela nastopilo z veseloigro *Matilda* (zgoraj levo). V četrtek, 26. maja, pa so predstavili pesniško zbirko *Majde Artač* Sturman Svilenapesem@2004.si. O zbirki je govorila prof. Zora Tavčar, za glasbeni okvir pa sta poskrbela Martina Feri in Iztok Cergol. Nekaj pesmi iz zbirke je prebrala Nadia Roncelli (zgoraj desno). V soboto, 4. junija, so zbori *Vesela pomlad* z Opčin priredili pevski večer ob svoji 27-letnici. Nastopili so OPZ in MIMPZ *Vesela pomlad*, harmonikar Igor Zobin in vokalno-instrumentalna skupina Joy Spring (levo spodaj). SCGV Emil Komel, ZCPZ in Društvo Finžgarjev dom so v četrtek, 12. maja, priredili večer ob 100-letnici skladatelja Staneta Maliča. Nastopili so mladi glasbeniki SCGV Emil Komel in Glasbene matice ter MePZ Lojze Bratuž. Večer sta povezoala Rossana Paliaga in Jan Leopoli, režirala pa Nora Jankovič (desno spodaj).

KIP P. PLACIDA CORTESEJA V SOSTREM

Ob 40-letnici prihoda minoritov v Sostro pri Ljubljani je bilo 18. junija slovesno somaševanje v tamkajšnji cerkvi sv. Lenarta. Vodil ga je p. Janez Šamperl s Ptujске Gore. Sledila je okrogla miza o božjem služabniku p. Placidu Corteseju, pri kateri so sodelovali časnikar Ivo Jevnikar iz Trsta, pričevalka dr. Majda Mazovec iz Ljubljane in prevajalka Cortesejeve biografije Dorica Emeršič s Ptuja. Pred cerkvijo je nato provincial minoritov p. Slavko Stermšek blagoslovil Cortesejev kip, delo Viktorja Gojkoviča.

Cerkev sv. Lenarta (levo) z novim kipom p. Placida Corteseja (v sredi). Desno: med okroglo mizo o p. Corteseju.

Umrl je msgr. Angel Kosmač

V ponedeljek, 16. maja, je v bolnišnici na Katinari umrl dolgoletni župnik v Ricmanjah gospod Angel Kosmač. Rodil se je v Zabrežcu pri Borštu 28. avgusta 1923. Osnovno šolo je dovršil v Borštu, bil je gojenec Alojzjevišča in Malega semenišča v Gorici ter v Kopru, bogoslovje pa je opravil v Gorici. V duhovnika je bil posvečen 22. aprila 1946. Kot duhovnik je služboval v slovenski Istri (Gradin, Pregara, Topolovec). Nato od leta 1950 pri Sv. Jakobu v Trstu, v Rojanu in na Opčinah. V letih 1956-1960 je študiral na Gregorijani in na Papeškem vzhodnem inštitutu v Rimu, kjer je doktoriral iz vzhodnega cerkvenega prava. Po vrnitvi iz Rima je bil nekaj mesecev župni upravitelj v Dolini, od jeseni 1960 do smrti pa je bil župnik v Ricmanjah in pri Domju. Bil je voditelj Ekumenskega centra v Trstu, ki ga je od Sv. Ivana prenesel v Dom bl. Leopolda Mandica pri Domju.

Pokojni Angel Kosmač je bil pobudnik Baragovega doma v Ricmanjah, cerkvenega središča pri Domju in ustanovitelj Muzeja v Ricmanjah. Veliko je pisal v Koledar GMD, v Ekumenski zbornik in drugam. Pri Mladiki je izdal tri knjige, in sicer Ricmanje včeraj in danes, Boršt skozi čas ter spomine Trnjeva pot slovenskega duhovnika.

Rajni gospod Kosmač je bil narodno zaveden in skrben duhovnik. Rad je imel svoje ljudi in Cerkev, kateri je posvetil svoje življenje. Za njim ostajajo njegova dela.

Rajni gospod Kosmač je bil narodno zaveden in skrben duhovnik. Rad je imel svoje ljudi in Cerkev, kateri je posvetil svoje življenje. Za njim ostajajo njegova dela.

ZBORA HRAST IN GALLUS

Na 19. slovenskem državnem tekmovanju Naša pesem v Mariboru je mešani pevski zbor Hrast iz Doberdoba, ki ga vodi Hilarij Lavrenčič, prejel zlato plaketo in pa priznanje za najboljšo izvedbo slovenske skladbe sodobnega avtorja. (Zbor je predstavil skladbo Vetri v polju Štefana Maurija.)

Na 40. italijanskem državnem tekmovanju pevskih zborov v Vittoriju Venetu pa je mešani zbor Jacobus Gallus iz Trsta, ki ga vodi Matjaž Šček, odnesel veliko nagrado Efrem Casagrande in nagradi za najboljši program ter naboljšega zborovodjo.

UMRL MILAN BEVK

Na svojem domu v Dolini je 1. junija umrl upokojeni trgovec Milan Bevk. Doma je bil iz Lokavca, kjer se je rodil 23. aprila 1912, vendar se je mlad preselil v Trst in si v Dolini ustvaril družino. Med vojno je delal za OF, v času pred prvimi povojnimi volitvami leta 1949 pa ga je Zavezniška vojaška uprava imenovala za dolinskega župana. Na volitvah je nato nastopil in bil izvoljen za svetovalca na slovenski listi Neodvisna gospodarska lista, ki pa je ob absolutni večini kominformistov ostala v opoziciji.

DRUŠTVO SLOVENSКИH IZOBRAŽENCEV V MESECU MAJU

Akademik Pavle Merkù, prof. Marina Horak in Ivo Jevnikar (levo); prof. Marija Cenda, Evelina Umek in dr. Hektor Jogan (desno).

V ponedeljek, 2. maja, je bila izreden gost v Peterlinovi dvorani v Trstu pianistka Marina Horak. Pogovor z njo sta vodila glasbenik prof. Pavle Merkù in časnika Ivo Jevnikar. V drugem delu večera je pianistka in glasbena pedagoginja izvedla kratek koncert skladb Škerjanca, Debussyja in Chopina. Naslednji ponedeljek, 9. maja, so v Peterlinovi dvorani predstavili roman Eveline Umek Frizerka. O delu sta govorila prof. Marija Cenda in psihiater Hektor Jogan. Odloček iz knjige pa je prebrala Matejka Peterlin. V ponedeljek, 16. maja, je bil gost DSI teolog dr. Anton Štrukelj, ki je govoril o papežu Benediktu XVI., o njegovem človeškem liku in teološki misli ter o njegovem odnosu do Slovencev. V ponedeljek, 23. maja, je sledilo srečanje z dr. Vasjo Klavoro, ki je predaval o soški fronti ob 90-letnici italijanske vojne napovedi Avstro-Ogrski. Zadnji večer v maju je društvo posvetilo Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani. O delu Inštituta so govorili dr. Janez Stergar, Boris Jesih in Marija Jurič Pahor. V dvorani so tudi priredili razstavo o osemdesetih letih delovanja Inštituta.

Dr. Anton Štrukelj.

Dr. Vasja Klavoro (levo); dr. Boris Jesih, Marija Jurič Pahor in Janez Stergar (desno).

Umrl je glasbenik Vlado Švara

Dne 31. maja je v Trstu umrl zborovodja in kulturni delavec Vlado Švara. Rodil se je v Ricmanjih 19. junija 1907 v glasbeno nadarjeni družini. Po poklicu je bil avtomobilski elektromehanik, njegova velika ljubezen pa je bila glasba. S 14. letom je začel orglati v domači cerkvi, nato je tudi vodil domači zbor, kot je do prisilnega razpusta leta 1927 vodil še zbor Slavec. Napol ilegalno je pod fašizmom od leta 1934 vodil znameniti cerkveni in posvetni pevski zbor pri Sv. Jakobu v Trstu, dokler ni bil leta 1940 aretiran in nato konfiniran v južni in srednji Italiji. Po vojni je do leta 1956 vodil zbor društva Ivan Cankar pri Sv. Jakobu, 15 let zbor srbsko pravoslavne cerkve in številne druge sestave, predvsem v Bregu.

Lani so pri Goriški Mohorjevi družbi izšli njegovi spomini *S slovensko pesmijo skozi življenje*, ki jih je uredila Lida Debeljak Turk.

EVROPSKA IDENTITETA

V nekdanjem Narodnem domu v Trstu je Narodna in študijska knjižnica priredila 4. maja mednarodni posvet Dom Evropa: poti do nove identitete. Pripravila sta ga profesorja Veronika Breclj in Giovanni Leghissa.

S PESMIJO NAŠO

Mladi tržaški glasbenik Aleksi Jerkog je pri založbi Antony v Trstu pod naslovom *S pesmijo našo* objavil publikacijo ob 50-letnici prvih nastopov ansambla Avsenik v zamejstvu. Predstavili so jo 22. maja v Mačkoljah.

SAMOTNA POMLAD IN POT BREZ KONCA

Ob 80-letnici rojstva in 60-letnici smrti Odon Peterke (Jesenice, 1925 - Kočevski Rog, 1945) je celjska Mohorjeva objavila antologijo njegovih poezij *Samotna pomlad s spremno besedo Franceta Pibernika*.

France Pibernik je tudi napisal spremno besedo k trojezičnemu izboru poezij Franceta Balantiča *Pot brez konca - Path without End - Weg ohne Ende*, ki ga je izdala celovška Mohorjeva z ilustracijami Valentina Omana. Prevoje v angleščino je opravil Tom Priestly, prevoje v nemščino pa Klaus Detlef Olof.

15-LETNICA

DEMOKRATIČNE VLADE

Ob 15. obletnici izvolitve Demosove vlade je bila 22. junija v Ljubljani slavnostna akademija, na kateri je imel osrednji govor njen takratni predsednik, sedanji evropski poslanec Lojze Peterle. Istega dne so tudi predstavili zbornik *Živeti hočemo v suvereni državi slovenskega naroda*, ki sta ga izdali Mohorjevi iz Celja in Celovca. V knjigi so spominski prispevki vseh članov prve demokratično izvoljene vlade (razen enega) ter eseji zgodovinarjev Staneta Grande, Janka Prunka in Franceta Dolinarja.

60-LETNICA

OBNOVITVE NAŠIH ŠOL

Na Pomorski postaji v Trstu je bila 21. maja osrednja proslava ob 60-letnici obnove slovenskega šolstva, ki jo je pripravil poseben odbor pod predsedstvom prof. Borisa Pangercarja. Na sporedu so bile razstava, samopredstavitve 14 šol iz različnih zamejskih krajev, slovesna akademija. Za scenografijo in režijo je poskrbela Martina Kafol. Prireditelji so dosegli tudi dvojezični priložnostni poštni žig.

OD TRTE DO VINA

Na 41. občinski razstavi vin v Zgoniku so 1. junija predstavili publikacijo mlade domače etnologinje Jasne Simonete *Od trte do vina*.

Od lipe do javorja

To je naslov obsežne knjige v slovenščini in angleščini (From Lipa to Maple), ki jo je v Torontu izdal Kanadski slovenski kongres, v angleščini pa jo je napisal dr. Janez Vintar. V podnaslovu je označil njeno vsebino: Selitev Slovencev v Kanado in naselbina v Ontariu v obdobju 1920-1939. Gradivo je zbral med priseljenci in njihovimi potomci, v tisku in arhivih, obogatil pa ga je s fotografijami in dokumenti. Gre za živ in realističen prikaz takratnih razmer in pa pričakovanj, vsakodnevnega življenja ter osebnih doživetij naših ljudi.

Knjigo sta predstavila na občnem zboru Kanadsko slovenskega kongresa 13. marca v Torontu predsednik SAZU dr. Boštjan Žeks in avtor. Prisotni so bili kardinal msgr. Ambrožič, slovenska veleposlanica Veronika Stabej, prometni minister ontarijske vlade in drugi ugledni gostje.

Umrl je časnikar Stane Stanič

V Ljubljani so 30. maja pokopali časnikarja in publicista Staneta Staniča. V Demosovi, prvi demokratično izvoljeni slovenski vladi je bil od 16. maja 1990 do 24. aprila 1991 minister za informiranje. Rodil se je 14. januarja 1926 v Laškem. Bil je partizan, kot časnikar je v letih 1945-48 delal pri Primorskem dnevniku v Trstu, nato je bil v Jugoslaviji več let zaprt. Nato je delal pri Ljudski pravici, Borbi, Ninu, Tanjugu, nazadnje je bil dopisnik Dela iz Beograda. Napisal je več knjig (o Ameriki, Sloveniji), ki so bile prevedene v več jezikov, in posnel kakih 60 dokumentarcev.

PISATELJ REBULA PREJEL NAGRADO KRESNIK

Na predvečer praznika sv. Janeza Krstnika, 23. junija, so na Rožniku v Ljubljani pred tradicionalnim kresovanjem podelili 15. nagrado za najboljši slovenski roman v preteklem letu - Kresnik - tržaškemu pisatelju Alojzu Rebuli za delo Nokturno za Primorsko, ki je izšlo pri celjski Mohorjevi družbi in pri tržaški Mladiki.

FESTIVAL V MAVHINJAH

V Mavhinjah se je 16. junija začel 6. Zamejski festival amaterskih dramskih skupin, ki ga prireja Športno kulturno društvo Cerovlje-Mavhinje. Na uvodnem večeru so v režiji Maje Lapornik igralci domačega društva in pa SKD Igo Gruden iz Nabrežine skupno izvedli Shakespearov Sen kresne noči. Nastopil je tudi pevec Sten Vilar.

MARKO SOSIČ

UMETNIŠKI VODJA SSG IN PISATELJ

Režiser in pisatelj Marko Sosič je bil določen za novega umetniškega vodjo Slovenskega stalnega gledališča v Trstu.

Založba Ibiscus iz Toskane je pod naslovom Ballerina objavila italijanski prevod njegovega romana Balerina, balerina, ki ga je opravila prof. Daria Betocchi.

Pri Literi v Mariboru pa je izšel novi Sosičev roman Tito, amor mijo.

TEHARJE

60-letnico povojnih pobojev se je uradno spomnila tudi slovenska država. Na Teharjah je bila 11. junija žalna slovesnost s koncertom in govorom predsednika republike dr. Janeza Drnovška.

KONGRES ZSKD

Zveza slovenskih kulturnih društev je imela 31. maja na Opčinah svoj 4. kongres oz. 39. redni občni zbor. Predsedniško poročilo je prebrala Nives Košuta, ki ni več kandidirala za to mesto. Nasledil jo je dosedanji blagajnik, dirigent pihalnega orkestra v Ricmanjih Marino Marsič. Na kongresu so sprejeli v ZSKD še dve društvi, tako jih zdaj po vsej Furlaniji-Juljski krajini povezuje 81. Nekaterim posameznikom in društvom so tudi podelili priznanja za zasluge na kulturnem področju.

SOVRETOVA NAGRADA

Sovretovo nagrado za prevajalske dosežke je letos prejel Gorazd Kocijancič za prevod celotnega Platónovega opusa, ki je izšel z njegovimi bogatimi komentarji in opombami.

NOV IZLETNIŠKI

ZEMLJEVID TRŽAŠKE

Slovensko planinsko društvo Trst je prvič po letu 1913 izdalo nov, dvojezični izletniški zemljevid z naslovom Trst in okolica z Doberdobskim jezerom, in sicer pri specializirani založbi Tabacco v merilu 1:25.000.

Cerkev na zatožni klopi

To je naslov najnovejše knjige zgodovinarke dr. Tamare Griesser-Pečar, ki nosi podnaslov Sodni procesi, administrativne kazni, posegi "ljudske oblasti" v Sloveniji od 1943 do 1960. Spremno besedo ji je napisal zgodovinar dr. France Dolinar. Na skoraj 800 straneh drobnega tiska je izšla pri založbi Družina v Ljubljani. V njej avtorica podrobno popisuje, kako se je v omenjenem obdobju 429 duhovnikov v Sloveniji znašlo pred sodiščem. Izmed njih so bili nato štirje usmrčeni, 339 pa jih je bilo obsojenih na zaporne kazni. Skupno je šlo v omenjenem obdobju skozi raznovrstne represivne mline partijskega enotumja povojne Jugoslavije kar 881 slovenskih duhovnikov, redovnikov, redovnic in bogoslovcev. Pri tem je posebno umazano vlogo odigrala politična policija.

PAVLE BORŠNIK 80-LETNIK

V Perryju pri Clevelandu je 15. junija obhajal 80-letnico časnikar in javni delavec Pavle Boršnik. Rodil se je v Ljubljani, kjer je maturiral na trgovski akademiji. Oblikoval se je pri sokolih in skvutih, pozneje pri Pobratimu. Med vojno se je po simpatiziranju z OF, ki se je kmalu končalo zaradi likvidacij in komunistične prevlade, po italijanski aretaciji in po domobranskem vpoklicu pridružil Notranjskemu četniškemu odredu. Z njim se je maja 1945 umaknil čez Sočo in do novembra 1949, ko se je izselil v Cleveland, živel v taboriščih po Italiji in Nemčiji. Že takrat je s psevdonimom Ljubo izdal pesniški zbirki Iz mojih temnih dni (1946) in Mejniki (1948). Kasneje je v angleščini objavil roman o vojnih letih v Sloveniji The Orchard (1978), leta 1998 pa so mu v Ljubljani natisnili knjigo o slovenskih četnikih Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale.

V ZDA je moral Boršnik poprijeti za različna dela, v pokoj pa je leta 1994 stopil kot šef slovenske sekcije Glasa Amerike v Washingtonu. Ves čas je med vodilnimi javnimi delavci v ZDA. Kot član vodstva Slovenske pravde je veliko pisal v Klic Triglava v Londonu, sourejal je glasilo Ameriškega slovenskega kongresa Zapiski, pisal v revijo Tabor in drugam. Komentarje objavlja v Ameriški domovini, še 19. junija letos pa je bil na Prištavi pri Clevelandu govornik na komemoraciji ob 60-letnici povojnih pobojev.

UMRLA ELDA GRAVNER NANUT

V Gorici je 2. junija umrla učiteljica, dirigentka in prosvetna delavka Eda Gravner, vdova Nanut. Rodila se je 21. septembra 1934 v Gorici, žive-la pa je pretežno v Štandrežu. Lani je izdala etnografsko knjigo Kako smo trgovali.

SAZU

Na skupščini Slovenske akademije znanosti in umetnosti je bil 5. maja v Ljubljani potrjen za predsednika prof. Boštjan Žeks. Izvoljeni so bili tudi novi izredni in dopisni člani. Redni član je postal Franc Forstnerič. Med izredne člane so prišli tržaški zgodovinar Jože Pirjevec (doslej dopisni član), pisatelj Zorko Simčič, filozof Slavoj Žižek in drugi.

Prof. Alojz Geržinič 90-letnik

V Buenos Airesu v Argentini je 11. junija obhajal 90-letnico šolnik, glasbenik in publicist prof. Alojzij Geržinič. O njem bomo kmalu več pisali, ker bo še letos Mladika izdala obsežno knjigo njegovih spominov, ki so za naš prostor še posebej zanimivi, ker je avtor v zadnjih mesecih nemške okupacije in nato v prvem letu zavezniške uprave v Trstu vodilno sodeloval pri obnavljanju in ustanavljanju slovenskih šol. O tem je sicer že izdal dve knjigi: Pouk v materinščini - da ali ne? (1972) in Boj za slovensko šolstvo na Primorskem za delovanja dr. Srečka Baraga pri ZVU (1983). Napisal pa je še več knjig, na primer življenjepis svetniškega škofa Janeza Gnidovca (1972), in jih več tudi prevedel, poleg tega je napisal vrsto razprav in člankov ter delal kot urednik. Kot skladatelj je napisal vrsto samospevov, priredb ljudskih pesmi in drugih skladb, kar je delno dokumentirano na več ploščah, pri Družini v Ljubljani pa je zdaj napovedana notna izdaja njegovih Samospevov.

SPRAVA NA SABOTINU

Združenje Concordia et Pax, ki dela za spravo zlasti na območju Gorice in Nove Gorice, je ob 60-letnici konca vojne 18. junija pripravilo slovesnost med razvalinami cerkvice sv. Valentina na Sabotinu. Somaševala sta goriški nadškof De' Antoni in koprski škof Piriš, med udeleženci pa so bili župana obeh mest Brancati in Brulc, predsednik deželnega sveta Furlanije-Juljske krajine Tesini ter predsednik državnega zbora Cukjati.

UMRL MORGOMETAŠ MIERKO BLAZINA

Na svoj 80. rojstni dan je v Buenos Airesu umrl eden najboljših vratarjev argentinske prve nogometne lige v 40. in 50. letih, v Gabrovcu pri Trstu rojeni Mierko Blazina (Mirko Blažina). S starši se je pred fašizmom umaknil v Argentino, ko je bil star sedem let. Od leta 1943 do 1955 je igral pri klubu San Lorenzo de Almagro, s katerim je leta 1946 postal argentinski prvak, a tudi v Mehiki in Urugvaju.

71. KONGRES PEN

Sredi junija je bil na Bledu 71. kongres mednarodnega združenja književnikov PEN. Na sporedu so bile tri okrogle mize (Babilonski stolp - prekletstvo ali blagoslov?, Literatura kot zaščitnica kulturne krajine, Jezik miru - literatura kot lingua franca) in številne druge pobude. Na vrtu Društva slovenskih pisateljev so ob robu kongresa 17. junija odkrili kip Mire Mihelič (1912-1985), ki je dolgo bila predsednica slovenskega in podpredsednica mednarodnega PEN. Oblikoval ga je Drago Tršar.

PROF. ALOJZ TUL 70-LETNIK

Dne 14. junija je v Trstu obhajal 70-letnico šolnik, publicist in javni delavec prof. Alojz Tul. Doma je iz Mačkolj. Ob službi, ki jo je končal kot odgovorni za slovenske šole na skrbništvu v Trstu, se je vedno zanimal za publicistiko in narodno politiko. Tako je bil v letih 1965-90 občinski svetovalec Slovenske skupnosti v Dolini in je do danes član strankinih vodstvenih organov.

Ocene

KNJIGE

VLADO ŠVARA S SLOVENSKO PESMIJO SKOZI ŽIVLJENJE Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2004

Goriška Mohorjeva družba je kot svojo letošnjo redno knjigo izdala življenjsko pričevanje ricmanjskega pevovodje Vlada Švare z naslovom *S slovensko pesmijo skozi življenje*. To je že petnajsta knjiga zbirke *Naše korenine*, ki z memoarskimi deli ilustrira primorsko zgodovino. Kot že nekatere knjige te zbirke je tudi ta nastala po predlogi radijske pripovedi, ki jo je gospod Švara razgrnil pred poslušalci slovenske tržaške radijske postaje v nizu oddaj, za katere je skrbela urednica Lida Turk. Prav ta je knjigo opremila s tehtno spremno besedo, ki umešča Švarovo življenjsko pot in življenjsko držo v zgodovinski kontekst ter podčrtuje marsikaj, kar je v tem pričevanju posebno pomenljivo.

Knjigo sestavljajo štiri poglavja. Prvo poglavje, naslovljeno *Ricmanjska leta*, je izredno zanimivo, ker plastično prikazuje nekdanje Ricmanje in življenje v tem kraju. Vlado Švara se je tam rodil v številni družini, iz katere je izšlo kar nekaj glasbenikov. Najbolj znan je Vladov brat Danilo Švara, skladatelj in dirigent, avtor opere *Slovo od mladosti* in drugih glasbenih del. V svojih spominih na otroška in mladostna leta piše naš pričevalec o njem, poroča pa tudi o življenjski usodi in glasbeni nadarjenosti drugih bratov in sestre. O svoji glasbeni izobrazbi pripoveduje takole:

“Mene je začel učiti klavir brat Danilo, ko mi je bilo deset let, in to med počitnicami tri leta zaporedoma. Do takrat nisem imel drugega učitelja. Sem pa vedno vadal in napredoval tako, da sem že pri dvanajstem letu orgljal v cerkvi. Potem me je Danilo poslal k prof. Srečku Kumarju, ki me je u-

čil tri leta. Od 1924 do 1927 je Glasbena matica vsako leto organizirala tečaj za pevovodje. V ta tečaj sem se vpisal in nadaljeval učenje klavirja pri prof. Viktorju Šoncu štiri leta, prof. Vasilij Mirk pa me je učil harmonijo eno leto. V tem času sem delal kot elektromehaničar in obiskoval šolo Galileo Galilei štiri leta, da sem dobil strokovno diplomu. Ves ta čas sem učil pevske zборе v Ricmanjih in Borštu. Na tečaju za pevovodje nas je bilo devetnajst, ostalo pa nas je le malo, mislim aktivnih, tudi zato, ker je začela nagajati fašistična drhal.”

Poleg družinske zgodovine obravnava Švara posebno zgodovino svoje rojstne vasi na prelomu iz devetnajstega v dvajseto stoletje, v času, ko je bil ta kraj pomemben in narodno osveščen, znan tudi po svoji nenavadni cerkveni aferi. Knjiga prinaša tudi zanimivo kroniko dogajanja po prvi svetovni vojni. Iz svojega opazovališča v zavedni slovenski vasi in družini beleži Švara vrsto dogodkov, ki jih je sprožil prihod Italije in prihod fašistov na oblast. Njegov oče, ki je bil gostilničar in župan, je doživel mnogo pritiskov in groženj, brata Ernest in Danilo sta se preselila v Ljubljano, brat Darko pa v Kranj. Vlado je prevzel orglanje in vodstvo pevskega zbora v cerkvi. O tem je povedal: “Tista leta so bila res težka, vendar nismo utihnili. Zatekli smo se v cerkev, kjer smo že prej peli, in to samo slovensko... Prepovedali so nam slovensko petje, ubogali pa smo samo za velike praznike, in to samo pri slovesnih mašah.”

Drugo poglavje z naslovom *Trst* in šentjakobski pevski zbor vsebuje spomine na trideseta leta, ko je bil Švara zaposlen kot delovodja v elektromehanični delavnici v Trstu, v prostem času pa kot pevovodja šentjakobskega pevskega zbora. V cerkvi so peli pevci nabožne pesmi, po maši v gostilni Pri Jadranu pa narodne pesmi. Šentjakobski župni upravitelj gospod Omersa jim je dovolil, da so po cerkveni vaji vadili tudi narodno petje. Tako so se izvežbali za prave pravcate

nastope, ki so jih v letih 1937-38 priredili v gostilni Pri lovcu. “Naš pevski zbor je postal znan od Krasa do Goriške, ker smo skoro vsako nedeljo in vsak praznik hodili na izlete v razne kraje,” pravi Vlado Švara in opiše nekaj teh znamenitih izletov. Vmes je bil tudi dvakrat aretiran in brez obrazložitve za nekaj dni zaprt, vendar vse to opisuje s humorjem, čeprav je moralo biti boleče. Na izletu aprila 1940 so pevci obiskali skladatelja Vinka Vodopivca v Kromberku. Na rob temu lepega dogodku je Švara zapisal: “To je bil zadnji izlet našega pevskega zbora, ker so se kmalu zatem začeli izleti v Coroneo.”

V naslednjem poglavju opisuje Švara čas druge svetovne vojne, ki ga je preživel najprej v Coroneu, nato pa v internaciji, najprej na otočju Tremiti, nato pa v Umbriji. V umbrijski vasi Sellano si je znal pomagati bodisi z glasbenim kot s strojniškim znanjem. V cerkvi je orgljal in vodil deklški zbor, v vasi pa popravljaval vse mogoče aparate, od radia do hišnih zvoncev. V Trst se je smel vrniti šele po 8. septembru 1943. Vendar zapetljajev še ni bilo konec. V mehanični delavnici, kjer se je ponovno zaposlil, so ga opazili Nemci in ga spet odpeljali v Umbrijo na delo. Končno se je junija 1944 vrnil v Trst tik po bombardiranju mesta.

Vse to dogajanje je zelo živahno prikazano, do izraza pride Švarova podjetna osebnost, ki se z lahkoto znajde v vsakršnih, tudi tveganih okoliščinah. Primer za to je, recimo, kako je v internaciji počasi popravljaval radijske aparate, tako da je medtem lahko sam poslušal čim več novic. Pa tudi slovenska pesem ga je na nek način spremljala tudi po Italiji. Na otočju Tremiti je bil v družbi slovenskih tovarišev, s katerimi je sestavil kvintet, v Umbriji pa je naučil pevke, da so pele italijansko besedilo na napev Vinka Vodopivca.

V zadnjem poglavju pripoveduje Švara o povojnem obdobju. Najprej obuja lepe spomine na prve povojne koncerte šentjakobskih in drugih pev-

cev. V prvem letu po osvoboditvi so posneli tudi tri gramofonske plošče. Spominja se tudi ustanovitve šentjakobskega društva Ivan Cankar, ki je imelo svoj zbor in tamburaški orkester. Poleg šentjakobskega zbora je Švara vodil še druge zборе, nekaj let tudi srbskopравoslavnega.

Bil je uspešen pevovodja in v časih množičnega nastopanja slovenskih pevcev mu je to prineslo tudi mnogo zadoščenja, kot lahko razberemo iz naslednjega citata:

“Ob prvi obletnici osvoboditve, 1. maja 1946, je bil na tržaškem stadionu pri Sv. Soboti velik nastop telovadcev in pevcev. Ta nastop mi bo ostal v nepozabnem spominu. Imel sem čast, da sem prvi stopil na visoki pult in zagledal pred seboj okoli pet tisoč pevcev in pevk. Nepozaben je trenutek, ko je zadonela Volaričeva Slovan na dan, pri kateri se je naenkrat oglasilo kakih sto šestdeset solistk-sopranov. Njihovi glasovi so se neverjetno zlili, kot da bi pela ena sama pevk. Ko se spomnim tega, me še danes strese.”

Toda to ozračje se je leta 1948 skailo zaradi spora na politični levici. Iz Švarovega pričevanja izhaja, kako je razkol med kominformovci in titovci destruktivno vplival na komaj obnovljeno društveno dejavnost tržaških Slovencev. Omenja celo fizične napade, katerih tarča je bil tudi sam s svojo družino.

Na koncu navaja Švara še vrsto zborov, ki jih je vodil v zadnjih dveh desetletjih svoje dirigentske kariere in sklence svojo avtobiografijo s ponosnim stavkom: “Zborovskemu petju sem posvetil celih šestdeset let življenja in dela.”

To je v glavnih obrisih vsebina knjige S slovensko pesmijo skozi življenje, v kateri izstopa vedra, odločna in samozavestna osebnost Vlada Švare. Njegova glasbena nadarjenost je bila verjetno družinska dediščina, kot kažejo glasbeni uspehi njegovega brata Danila in sina Borisa, a tudi sad želje in volje pomagati rojakom, da ohranijo ponos in narodno identiteto. Ta knjiga nam sporoča, kaj vse je ljudem pomenila slovenska pesem takrat, ko je bila prepovedana.

Platnica knjige je delo Pavla Medveščka, ki je zanjo uporabil del fotografskega gradiva, ki ga najdemo med besedilom.

Marija Cenda

RAZSTAVE

RAZSTAVA FOTOGRAFIJ RAZPEL IN KAPEL V NAŠEM VISOKOGORJU

*Pod Grintovci se sneg tali
in telohi brstijo.*

*Po poti k Sve'tmu Primožu
že romarji hitijo.*

(Janez Majcenovič, 2004)

V starodavni romarski cerkvi sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom, v kateri so na stenah zelo znane in 501 leto stare freske, je bila v soboto, 14. maja 2005 izredna sveta maša. Tu je mašo daroval, prvič doslej, ljubljanski škof msgr. Andrej Glavan ob somaševanju domačega župnika Antona Dularja, župnika iz Šmartnega pod Šmarno goro Frančiška Novaka ter škofovega tajnika Marka Čizmana. Pri maši so prepevali Kamniški koledniki. Kljub slabim vremenskim napovedim v dneh ledenih mož se je na višini 842 m visoko ob planinski poti iz Stahovice na Veliko planino zbralo veliko ljudi, med katerimi je bila tudi večja skupina skavtov iz Homca, več romarjev iz Poljčan in celo iz okolice Škofje Loke. Vse sta prijazno sprejela prijazna mežnarija in prostorna cerkev, ki pričata o skrbnih gospodarjih od davnih dni do danes. Gospod škof je med pridigo večkrat omenil, da so cerkve pri nas, ki

Cerkev sv. Primoža in Felicijana, pogled iz kapelice (Foto Ciril Velkovrh)

Vrane družijo se rade, pet na plotu jih sedi, ... (Foto Ciril Velkovrh)

jih je približno toliko, kolikor metrov meri v višino Triglav (2864 m) - naša najvišja gora, pogosto posvečene Materi Božji, ali pa imajo vsaj v enem od oltarjev Marijino podobo. Povedal je tudi, da ga ta kraj močno spominja na njegov Crngrob, kjer je služboval pred škofovsko službo.

Po maši je bila krajša kulturna prireditve ob zapiranju razstave fotografij razpel in kapel v našem visokogorju in 25 razglednic z Velike planine, ki jih je v bližnji mežnariji pod naslovom Pojdi z menoj v gore pripravil Ciril Velkovrh iz Ljubljane. O pomembnosti obeh podobarskih zbirk je spregovoril dr. Ferdo Šerbelj, avtor monografije o Sv. Primožu. Šmarnično ubrane pesmi so prispevali Kamniški koledniki, ki se jim je na svoj način pridružil slovenski pesnik in dramski igravec Tone Kuntner. Sklepno besedo je povzel še avtor razstave, ki je nastopajočim poklonil priložnostna darila. Škof Glavan je prejel okvirjeno fotografijo dolenjske lepote Krke z račkami na vodi in gradom Žužemberk, ki stoji nedaleč od njegovega rojstnega kraja Soteske. Potrkovalci iz Stranj in glasbeniki pa so prejeli svojevrstno partituro, “velik notni zapis najlepše slovenske pesmi” ... fotografijo planinskih kavk na planšarski ograji.

Frančišek Novak,
župnik v Šmartnem
pod Šmarno goro

Versko življenje Slovencev v Švici in Liechtensteinu

V letih 2003 in 2004 smo podrobno opisali delovanje slovenskih katoliških središč, ki delujejo v Zvezni republiki Nemčiji. Popisali smo delovanje sledečih slovenskih župnijskih uradov: München, Essen, Frankfurt, Ulm-Augsburg, Köln, Ingolstadt, Mannheim, Berlin in Stuttgart. Podrobno smo popisali tudi periodični tisk, ki ga izdajajo ta župnišča.

V tej številki pa bomo pričeli popisovanje delovanja slovenske misije za Švico in Liechtenstein.

Kot v nekatere zahodne države so se Slovenci začeli seliti tudi v Švico. Posamezne družine so se naselile po Švici že pred letom 1968, tedaj pa je prišel bolj množičen naselitveni val, predvsem mlajšega rodu. Zaposlitev so priseljenci dobili v raznih zdravstvenih ustanovah, v gostinstvu, po tovarnah, zasebnih podjetjih ali obrtniških delavnicah ter kot gospodinjske pomočnice pri družinah.

Priseljenci, ki so prišli v Švico pred letom 1967, so v verskem pogledu bili popolnoma prepuščeni samim sebi. Šele leta 1967 je prišel v Zürich slovenski duhovnik iz Pariza, da bi kot dušni pastir deloval med slovenskim življem, a mu na žalost ni bilo omogočeno, da bi se stalno naselil v Švici. Do pozitivne spremembe je prišlo 1. julija 1967, ko je za vse katoličane iz Jugoslavije začela delovati hrvaška katoliška misija. Za začetno uspešno delo gre predvsem zasluga požrtvovalnemu mlademu misijonarju, frančiškanku iz Hercegovine p. Ljubu Krašicu. Svete maše so bile vsako nedeljo v Zürichu v cerkvi francoske katoliške misije. Maša je bila v hrvaškem jeziku, berila in evangelij pa tudi v slovenščini. Prav tako se je

pri službi božji prepevalo tudi slovenske nabožne pesmi. Duhovne priprave za Božič 9. in 10. decembra 1967 se je v Einsiedelnu udeležilo okoli 300 slovenskih priseljencev. Za slovensko spovedovanje in slovensko službo božjo je prišel slovenski duhovnik iz kantona Wallis.

Leta 1968 so Slovenci ustanovili Slovenski odbor za kulturne in družabne prireditve ter sklenili, da se vsaj enkrat na mesec snidejo v domačem okolju in preživijo nekaj ur v prijetni slovenski družbi. Družinska srečanja so potekala vsako prvo nedeljo v mesecu v dopoldanskih urah in poimenovali so jih Slovenske nedelje. Shajali so se v slovenski restavraciji "Pri ribiču". Odbor je tudi sklenil, da bodo na teh srečanjih tudi kulturne prireditve, popoldne pa slovenska maša, ki jo je daroval slovenski duhovnik in pri kateri so prepevali slovenske nabožne pesmi.

Prvi tak Slovenski dan je bil 4. marca 1968. Odbor je organiziral skupno kosilo in predavanje o Sloveniji s skioptičnimi slikami. Popoldne so se vsi udeležili slovenske maše, ki jo je daroval slovenski duhovnik dr. Alojzij Šuštar, rektor škofijskega semenišča v Churu.

Velikonočna priprava je bila 7. aprila 1968, ko je prišel iz Londona generalni direktor slovenskih izseljenskih duhovnikov msgr. Ignacij Kunstelj. Med pridigo je gospod Kunstelj pozdravil vse Slovence, ki delajo in živijo v Švici. V nadaljevanju je poudaril tri temelje, ki se jih mora držati zaveden kristjan: mati, domovina, Bog. Vsak udeleženec svete maše je prejel v dar pravo slovensko butarico - nalašč za to priložnost so bile poslone iz Slovenije.

(se nadaljuje)

Slovenci v Švici od leta 1968 prirejajo vsakoletno romanje v Einsiedeln.

❖ Druga napaka: multimedialna predstava na proslavi 60-letnice obnovitve slovenskih šol v Italiji

Multimedialni idilično pristranski zgodovinski prikaz o nastanku slovenskih šol v Italiji, ki naj bi se iz partizanskih z nekim zavezniškim odlokom spremenile v javno priznано šolstvo... Nič travmatičnega, nič polemičnega (razen katehetovih podob, ki si jih dobil, če

si šel k maši). Veliko drugega pa je bilo zamolčanega. Pustimo ob strani problematičen, a svetel začetek šol v partizanstvu in pod nemško okupacijo. Toda po vojni pa le ni bilo vse tako preprosto, kot prikazuje (oziroma ne prikazuje) dokumentarec. Nekaj ljudi ima resnično nesporne zasluge za nastanek slovenskih šol, prvi med njimi Srečko Baraga. Zakaj jih ne bi imenovali in se jim hvaležno oddolžili?

In če je bilo travmatično leto 1945 ("nič od zaveznikov"), ni bilo prav nič manj travmatično leto 1948 ob kominformu, ki je krepko pomagal prazniti slovenske šole.

Skratka: preveč stvari, ki smo jih že slišali in brali, je živahni in razgibani dokumentarec izpustil. (Glej zbornik Slovensko šolstvo na Goriškem in Tržaškem 1945-1985, Trst 1986!)

Kondor

pisma

Spoštovani!

"Kondor" piše na drugi strani ovitka Mladike o (ne)prepoznavnosti slovenske države. Daje primer predstavitve Slovenije na knjižnem sejmu v Pragi.

Zadeva je nadvse tragična. Soočamo se s paradoksom: Do osamosvojitve je bila Slovenija polna nacionalne simbolike - od narodnih noš, domače ("goveje") glasbe, znamenj ob poti, osvetljenih cerkvic na gričih do Blejskega otoka in Logarske doline (ki je igrala glavno vlogo pri medijski podpori osamosvojitvenim težnjam!). Takoj po osamosvojitvi je vse to dobesedno izginilo.

Namesto domače glasbe se protežira nam tuja "turbomuzika", narodne noše so izgnane v geto specialnih prireditev, "goveja" muzika se šopiri v "salonskih" oblačilih, slovensko tipiko prodajamo na turistični sceni v obliki nekega rožastega zmazka.

Še hujše je, da so šele po osamosvojitvi najbolj zlokobni škodljivci - uničevalci posebnosti naše prave govornice - jezikoslovci - dobili krila in kot obsedeni odstranjujejo vse, kar naš jezik odlikuje, mu daje moč, raznolikost in povednost, hkrati pa vnašajo nam tuje oblike in besede. Zanimivo je pri vsem tem, da njih početje sploh ni tako silno strokovno in metodološko pravilno. Kar dado od sebe, je poleg tega, da je načrtno škodljivo, še do neznosnosti nestrokovno, površno in nedosledno. Debelih 400 in več strani obsegajoče delo Popravopis avtorja Simona Lenarčiča je do tal potolklo njihove "dosežke". V pol leta ves ta bleščavi uradni "znanstveni" aparat ni spravil skupaj tehtnega odgovora Lenarčiču. Končalo se je z nekaj depasiranimi udarci pod pas "ad personam", ker "ad rem" ni šlo. Rešiti se očitno nameravajo s popolno ignoranco dela, ki jih razgalja pred strokovno in laično javnostjo. A sodbi časa ne bodo ušli!

Od vsega pa je najbolj grozno, da je vse omenjeno rezultat sistematične protislovenske gonje. Celosrednja ustanova, ki naj zagotavlja jezikovno identiteto - filozofska fakulteta v Ljubljani - bi najraje odpravila "čustven", nacionalni odnos do jezika*. Kaj nas čaka, človek raje ne razmišlja.

* iz pogovora s profesorjem FF:

Kaj, mislite, jih prižene na slovenistiko?

H.: Veliko je nacionalnega čustvovanja.

Res?

H.: Ja, tega je veliko. Ko v prvem letniku vprašam za motivacijo, je to pomembno dejstvo: potrjevati slovenstvo, gojiti ta kulturni interes. S to nacionalno motivacijo vsaj jaz nisem preveč zadovoljen in poskušam pričakovanja kanalizirati v strokovno smer in na tej poti seveda marsikdo omaga.

Lepo pozdravljam
Andrej Lenarčič
poslanec prvega sklica DZRS
Ljubljana

DS

II 117 986 2005

okr

nor 920051719, 5/6

COBISS

sen

žila.

za smeh in dobro voljo

Mladi mož pride h gostilničarju prosit za službo. Vse se dogovorita, potem pa gostilničar vpraša:

- In kako vam je ime?
- Tttttonnnne.
- Joj, zelo dolgo ime, mi vas bomo klicali kar Tone.

...

Zakonca sta kupila nov avto in mož navdušeno sede vanj ter reče ženi, da naj preveri, če vse dela tako, kot mora:

- Luči?
- Dela!
- Zadaj luči?
- Dela!
- Smerniki?
- Dela, ne dela, dela, ne dela...

- Ali se žena nikoli ne jezi, ko prideš prepozno domov?

- Ne. Z njo vedno stavim, da bom prišel pravočasno in je potem vesela, ko stavo dobi.

...

Čemu služi denarnica?
Da izgubimo ves denar naenkrat.

...

Mož se je zmagoslavno vrnil z lova. Iz nahrbtnika potegne zajca. Žena zajca ogleduje in vpraša:

- Kaj pa pomenijo številke 19.50 na listku?
- Ah, kaj, zapisal sem uro, ko sem ga ustrelil.

listnica uprave

DAROVI V TISKOVNI SKLAD:

Peter Suhadolc, Opčine - 6,00 €; Bertolini, Mossa - 26,00 €; Karel Salobir, Ljubljana, Slovenija - 6,00 €; Rajko Vatovec, Reading Berks, Velika Britanija - 11,93 €.

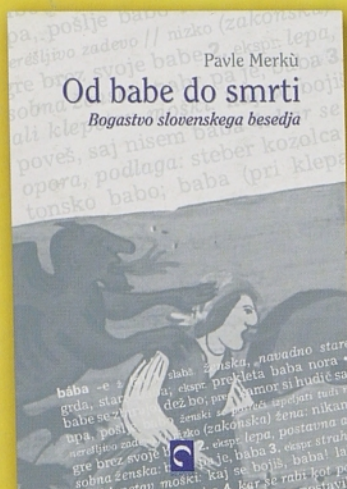
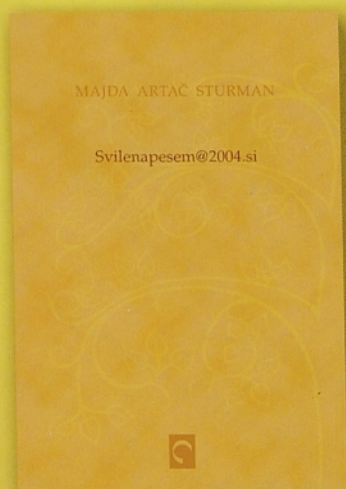
DAROVI V SPOMIN:

V spomin na strica Milana in Josipa Dolenca daruje Marica Dolenc 30,00 € za Mladiko.

V spomin na Ivana Artača daruje Neda Jevnikar 25,00 € za Mladiko.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

Majda Artač
Svilenapesem@2004.si
11,00 €

Pavle Merkù
Od babe do smrti
6,50 €

Milan Gregorič
Ljudje mojega časa
16,00 €

Trst, ulica Donizetti 3, I-34133
tel. 040-370846 • fax 040-633307
e-mail: urednistvo@mladika.com

M založba
MLADIKA